

BUSBECQ'İN “TÜRKLERE KARŞI SAVAŞ TASARISI”

ZEKİ ARIKAN

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu ile Avusturya arasında doğrudan doğruya askerî ve siyasal ilişkiler 1526 Mohaç savaşından sonra kurulmuş ve giderek yoğun bir gelişme göstermiştir. Bu ilişkilere bağlı olarak Osmanlı başkentine birçok elçilik kurulları gelip gitmeye başlamış ve 1547 yılından sonra da İstanbul'da sürekli bir Avusturya elçiliği kurulmuştur¹. XVI. yüzyılın ikinci yarısı boyunca Türkiye'ye gelen Avusturya elçilerinin gerek kendileri, gerekse onların maiyetinde yer alan diplomat, gezgin ve sanatçıların bıraktıkları gezi yazıları, raporlar, resim ve gravürler o dönem Türk toplumu çeşitli yönlerden tanımamıza büyük katkıda bulunmaktadır². Büyük bir kısmı zamanında yayınlanmış bu eserler³, hiç şüphesiz Osmanlı toplumunu Avrupa kamuoyunun daha yakından tanımasına, Ortaçağ'dan beri ayakta duran Türk “miti”nin⁴ çöküşüne de ortam hazırlamıştır. İki dünya arasındaki ilişkilerin henüz bir *uzlaşma* hın ötesinde olduğu bir çağda bile Doğu'dan Batı'ya götürülen kitap, para koleksiyonu, çiçek tohumları, eyer takımları, çeşitli hayvan ve eşya herhalde bir yakınlaşmanın da ilk simgeleri olmuştur.

XVI. yüzyılın ikinci yarısında imparator Ferdinand'ın Osmanlı başkentine gönderdiği diplomatlar arasında aslen Flander'li olan Ogier Ghise-

¹ B. Spuler, “La diplomatie européenne à la Sublime Porte aux XVIIe et XVIIIe siècles”, *Revue des Etudes Islamiques*, XXXIX/1 (1971).

² N. Göyünç, “Salomon Schweigger ve seyahatnamesi”, *Tarih Dergisi (TD)*, 17-18 (1963), 119-140; K. Teply, “Nemçe İmparatorlarının İstanbul'a yolladığı elçilik heyetleri ve bunların kültür tarihi bakımından önemi” (Çev. B. Sıtkı Baykal), *Tarih Araştırmaları Dergisi*, VII/12-13 (1969 - 73), 247-263; Semavi Eyice, “Avrupalı bir ressamın gözüyle Kanunî Sultan Süleyman”, *Kanunî Armağanı*, Ankara, 1970, 129-170.

³ XVI. yüyl boyunca Avrupa'da Türklerle ilgili yayınlar için bk. Carl Göllner, *Turcica, Die europäischen Türkedrucke des XVI. Jahrhunderts*, Bucureşti-Berlin, 1961-1978, I-III.

⁴ E. Kafé, “Rönesans dönemi Avrupa gezi yazılarında Türk miti ve bunun çöküşü”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, II (1984), 203-243.

lin de Busbecq oldukça seçkin bir yer tutmaktadır. Büyük bir İstanbul panoramasıyla Kanunî Sultan Süleyman'ın iki portresini yapan, bunlardan başka şehrin çeşitli anıtlarının resimlerini çizen ve başkentin günlük yaşantısından kesitler veren ünlü ressam ve gravür sanatçısı Melchior Lorisich'in⁵, öte yandan yine XVI. yüzyıl Türkiye'si açısından önemli bir seyahatname bırakmış olan Hans Dernschwam'ın⁶ da Busbecq'in maiyetinde bulunduğu göz önüne alınırsa gerçekten onun elçiliğinin kültürel ilişkiler bakımından bir dönüm noktası olduğu kolayca anlaşılır.

Busbecq, 1554 yılında Ferdinand tarafından büyükelçi olarak İstanbul'a gitmekle görevlendirildi. Busbecq'in "Türk işleri hakkında hiçbir vukuf ve tecrübesi"⁷ yoktu. Kendisine verilen görev, Türklerin "saldırıların" önlemek ve elden gelirse bir barış antlaşması imzalamaktı. Busbecq ve maiyeti uzun ve sıkıntılı bir yolculuktan sonra 20 Ocak 1555'te İstanbul'a vardı. Ancak Kanunî, Amasya'da bulunduğu oraya gitmek üzere yola koyuldu. Avusturya elçilik heyeti Anadolu'yu geçerek Ankara üzerinden ve o zamana kadar pek az gezginin izlediği bir yol üzerinden Amasya'ya ulaşabildi. Kanunî tarafından huzura kabul edilen Busbecq, ancak altı aylık bir ateşkes elde edebildi. Busbecq, Kanunî'nin Ferdinand'a yazdığı nameyi efendisine ulaştırmak üzere geri döndü. Fakat yeniden elçi olarak Türkiye'ye gönderildi. Bu kez 1562 yılına kadar yani Osmanlı devletiyle Avusturya arasında kesin bir antlaşma⁸ imzalanıncaya kadar İstanbul'da kaldı⁹. Antlaşmanın imzalanmasından sonra İstanbul'dan aldığı pek çok kitap, bitki tohumu, hayvan ve eşya ile Viyana'ya döndü. Busbecq, bu uzun süre içinde Osmanlı İmparatorluğu ve Türkler hakkında edindiği izlenimleri dört mektupta dile getirdi. Önce Latince olarak yayınlanan, son-

⁵ Eyice, "Avrupalı bir ressamın...", *göst. yer.*

⁶ *Hans Dernschwam's Tagebuch einer Reise nach Konstantinople und Kleinasien (1553/55)*, yay. F. Babinger, München-Leipzig, 1923. Türkçe çevirisi; *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü* (çev. Yaşar Önen), Ankara, 1988. Ayrıca bk. İlber Ortaylı, "Bazı XVI. yüzyıl Alman seyahatnamelerindeki Türkiye şehir ve köylerine ait bilgiler üzerine", *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, XXVII/4 (1976), 135-139.

⁷ Busbecq, *Türk Mektupları* (Çev. H. C. Yalçın), İstanbul, 1939, 11.

⁸ J. von Hammer, *Devlet-i Osmaniye Tarihi* (Çev. M. Atâ), İstanbul, 1329-1337, VI, 97-99; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara, 1964, II, 342, 409, 496-97.

⁹ Busbecq ve yanındakiler bu uzun süre içinde Elçi Hanı'nda yaşamak zorunda kalmışlardır. Kendisinin oldukça ayrıntılı bir şekilde anlattığı (*Türk Mektupları*, 56, 123-125) bu han için bk. Semavi Eyice, "Elçi Hanı", *TD*, 24 (1970), 93-130+25 resim.

ra da hemen hemen bütün Avrupa dillerine çevrilen bu mektuplar¹⁰, onun ne kadar keskin bir gözlemci¹¹ olduğunu kanıtlamaktadır.

Busbecq, çağındaki Türklerin Batı'ya üstünlüklerini yer yer dile getirmekten çekinmemiştir. Özellikle askerin disiplin ve azakanarlığına, Türklerin sade ve basit yaşayışlarına, Türkiye'de soydan gelme bir soyluluğun bulunmadığına, görevlerin kişilerin yeteneklerine göre verildiğine dikkat etmiştir. Ancak bizim üzerinde durmak istediğimiz nokta Busbecq'in, Osmanlı İmparatorluğunun yalnız Avusturya için değil bütün Batı dünyası için amansız bir tehlike olduğu üzerinde durması ve adeta bir Haçlı seferi düşüncesinin öncülüğünü yapmaya çalışmasıdır. Busbecq, bununla ilgili düşüncelerini yer yer mektuplarına serpiştirdiği gibi doğrudan doğruya bu konuyu işleyen Latince bir kitap kaleme almaktan da geri kalmamıştır: *De acie contra Turcam instruenda* yani Türklere karşı savaş tasarısı¹². Busbecq'in mektuplarında kullandığı dil ile Türklere karşı savaş tasarısında kullandığı ifade arasında önemli farklılıklar dikkati çekmektedir. Mektuplarındaki sakinimli ve hümanist tutum, tasarıda yerini hemen bir savaş çağrısına bırakmaktadır.

Busbecq, mektuplarında, Türkiye'de gezdiği, gördüğü yerlerin vaktiyle Bizans imparatorluğunun bir parçası olduğunu düşünerek acı acı yakınmaktadır: "Asıl toprak, matem içinde ve hıristiyan emeğini, çiftliğini bekli-

¹⁰ Bk. C. Göllner, *Turcica*, II, 1732, 1743, 1842a, 2025, 2026, 2188, Bu mektupların belli başlı çevirileri hakkında bkz. S. Eyice, "Avrupalı bir ressamın...", *göst. yer.*, 132/6, 7. Busbecq'in mektupları Türkçeye ilk kez Hüseyin Cahit Yalçın tarafından çevrilmiştir (bk. yukarıda not 7). Ayrıca bk. *Kanuni devrinde bir sefirin hatıratı* (Serdengeçti neşriyatı), Ankara, 1953; *Türkiye'yi böyle gördüm* (Haz. Aysel Kurutluoğlu), İstanbul, 1974. Ayrıca bk. Yaşar Önen, "XVI. yüzyıl Alman seyahatnamelerinde Türkiye", *Batı Dil ve Edebiyatları Araştırmaları Dergisi*, 1/4 (1969), 7-14; M. Kaya Bilgegil, *Rönesans Çağı Cihan Edebiyatında Türk Takdirkarlığı*, Erzurum, 1973, 143-164; Z. Arkan, "Busbecq ve Osmanlı İmparatorluğu", *Osmanlı Araştırmaları*, IV (1984), 197-224.

¹¹ B. Lewis, *Modern Türkiye'nin doğuşu* (Çev. Metin Kıratlı), Ankara, 1970, 27.

¹² Bu kitap önce Busbecq'in 1581 tarihinde Anvers'te yayınlanan mektubuyla birlikte basılmıştır. Ayrıca bağımsız bir eser olarak ta yayınlanmıştır (Krş. *Turcica*, II, 2033, 1945). Fransızca çevirisi: *Lettres du Baron de Busbecq...* (Trad. par M. l'Abbé de Foy), Paris, 1748, III, 1-84 (*Projet de guerre de M. Busbecq contre les Turcs*). Busbecq'in Türkiye'ye ilişkin mektupları bizde Hüseyin Cahit'in yaptığı çeviriden beri (İstanbul, 1939) oldukça iyi bilinmekle birlikte *Türklere Karşı Savaş Tasarısı* üzerinde durulmamıştır. Biz, Busbecq üzerine yaptığımız bir araştırmada bu eserden söz etmiş ("Busbecq ve Osmanlı İmparatorluğu", *Osmanlı Araştırmaları*, IV (1984), ayrıca 1987 yılında Eskişehir'de, yapılan *II. Uluslararası Seyahatnamelerde Türk ve Batı İmajı Sempozyumu*nda da tasarının içeriğini biraz daha ayrıntılı olarak tanıtmaya çalışmıştık. Busbecq hakkında ayrıntılı bir bibliyografya için bk. Stephane Yerasimos, *Les Voyageurs dans l'Empire Ottoman (XIVe-XVIe siècles)* Ankara, 1991, 239-242.

yor denilebilir. İstanbul'un kendisi de böyle...Bütün sanatları ve bütün liberal bilgileri keşfetmiş olan bu yerler bize intikal ettirdiği medeniyeti yeniden ister gibi görünüyorlar ve, müşterek imanımız namına, vahşi barbarlığa karşı bizim yardımımızı yalvarıyorlar. Fakat hepsi boş..."¹³. Busbecq te birçok çağdaşları gibi Osmanlı imparatorluğunun Avrupa ya da Hıristiyanlık dünyası için bir yıkım olduğunu kabul etmektedir. Buna karşın Avrupalıların, Okyanusların ötesinde Hindistan'a ve uzak yerlere gözlerini çevirmelerini acı bir biçimde eleştirmektedir. Çünkü oralarda fayda ve ganimet daha çoktur. Bir damla kan dökmeden cahil ve saf yerlilerden bunları elde etmek kolaydır. Buraya giden Avrupalıların asıl amacı altındadır, din bahanedir¹⁴. Türk sistemini kendi sistemiyle karşılaştırdığı zaman gelecekte kaygı duymaktadır¹⁵. Çünkü Osmanlı devletinin kaynakları sonsuz denecek kadar çoktur. Ordusu sarsılmamıştır. Savaş deneyimi vardır. Azakanarlık, uyanıklık, birlik ve disiplin vardır¹⁶. Kendi ülkesinde ise genel fakirlik, gereksiz tüketim, sarsılmış kuvvet, bozulmuş moral, dayanıksızlık ve deneyimsizlik vardır. Askerler serkeş, subaylar açgözlüdür. Daha kötüsü "düşmanın zafere, bizim hezimete alışkın bulunmamızdır"¹⁷.

Busbecq, bu felaket karşısında gerekli çözümleri ya da önlemleri araştırmaktan geri kalmamıştır. Ancak cesurca kararlara değil akıllıca verilecek kararlara güvenmenin yerinde olduğunu savunmaktadır. Çünkü "Kralların ve imparatorların ehliyet ve liyakatını talihlerinden ve elde ettikleri neticelerden ziyade planlarıyla ölçmelidir"¹⁸. Planlarını yaparken olasılıkları, güçlerini ve düşmanlarının durumunu hesaplamak zorundadırlar. Büyük bir düşmana karşı küçük ve çarçabuk toplanmış bir orduyla gözü kapalı savaşa atılmak yiğitlik değil çılgınlıktır¹⁹.

Kanunî, Macaristan ovalarına 200.000 atlı ile yayıldı. Avusturya'yı da baskı altında tutmaktadır. Birçok krallıkların kaynaklarıyla donatılmış bir ordunun başında bulunmaktadır. Savaşa alışmış ve iyi eğitilmiş bir orduya kumanda etmektedir. Ne var ki bu ilerleme karşısında korkuya kapılmamak çok büyük yüreklilik gibi görünmektedir. Ferdinand'ın direnmesi, karşı koyması büyük bir yiğitliktir. Ancak onun sakınlı tutumunu da

¹³ *Türk Mektupları*, 59.

¹⁴ *Türk Mektupları*, 59-60.

¹⁵ *Türk Mektupları*, 141.

¹⁶ *Türk Mektupları*, 142.

¹⁷ *Türk Mektupları*, 142.

¹⁸ *Türk Mektupları*, 296-97.

¹⁹ *Türk Mektupları*, 297.

Busbecq övmekten geri kalmamaktadır. Çünkü Ferdinand'ın gözü kapalı, küçük bir orduyla Süleyman'a karşı çıkması halkı için de bir yıkım olacaktır. Niğbolu, Varna, Mohaç örnekleri ortada dururken Türklere karşı gözü kapalı bir savaşa girişmek yeni bir yenilgiye uğramaktan başka bir işe yaramayacaktır.

Görüldüğü gibi, Busbecq, mektuplarında Türklerin Avrupa için büyük bir tehlike olduğunu kabul etmekle birlikte oldukça sakıncı bir tutum izlemekte, hattâ imparator Ferdinand'ın "pasif" direnişini de takdirle karşılamaktadır. Oysa *Türklere karşı savaş tasarısında*, tam tersine savaşın gerekli ve zorunlu olduğunu bütün yurttaşlarına anlatmak ödevini üstlenmiş görünmektedir. Yurt ve ulus sevgisi, ülkesinin içinde bulunduğu tehlike, tıpkı Krezüs'ün dilsiz olan oğlunun, babasının ölümle karşılaştığı anda konuşmaya başlaması gibi, Busbecq'e de ağzını açmak cesaretini vermektedir²⁰. Fakat bütün sorun, ülkesi ya da Avrupa'yı bu tehlikenin büyüklüğüne inandırmakta yatmaktadır. Hattâ denebilir ki Busbecq'in söz konusu kitabının temelini de bu düşünce oluşturmaktadır: Özgürlüklerine o kadar düşkün olan yurttaşlarını düşmanın pençesine düşmemek için zaman varken uyararak...Çünkü tehlike gerçekten çok büyüktür. Krallıkları ortadan kaldıran, bütün ulusları boyunduruğu altına alan Türk, onların üzerine doğru gitmektedir. Kendilerini neredeyse boğazlamaya hazırdır²¹. Karşıda öyle bir düşman bulunmaktadır ki bu hiçbir "hakkaniyet" tanımayan, "açlıktan gözleri dönmüş, ancak bizi parçalamak, damarlarımızdaki kanımızı akıtmak için ininden çıkan bir kurttur"²². Böyle bir düşmanla anlaşmaya girişmek, ona umut bağlamak, güvenmek mantıksızlıktan başka bir şey değildir²³.

Karşıda bu kadar büyük tehlike dururken Avrupa'da krallar bir parça toprak için birbirlerini yemektirler. Bu savaşlar o kadar uzun sürmektedir ki barışın sağlandığını gelecek kuşaklar bile zorlukla görebilecektir. Oysa düşman ülkenin bağrına kadar girmiştir. "Hangi toprak, hangi deniz, hangi dağlar, hangi çöller bize sığınak olabilir"²⁴. Busbecq, bu tehlikeyi önlemenin tek yolunun silaha sarılmak olduğunu defalarca vurgulamaktadır. "Kuvvete kuvvetle karşı koymalıdır" demekte ve son umudun da silahlara bağlı olduğunu özellikle vurgulamaktadır²⁵.

²⁰ *Projet de guerre*, 1-3.

²¹ *Projet de guerre*, 3.

²² *Projet de guerre*, 4.

²³ *Projet de guerre*, 6.

²⁴ *Projet de guerre*, 8.

²⁵ *Projet de guerre*, 10.

Busbecq, düzenli ve disiplinli, ateş gücü yüksek bir orduya karşı çıkacak bir kuvvetin yokluğundan yakınmaktadır. Hattâ Viyana'yı kurtarmak için toplanan askerin dağınıklığı, beceriksizliği, ruhsuzluğu üzerinde önemle durmaktadır: "Fakat bu kalabalık kimlerden oluşuyordu. Ordumuzda savaş sanatından anlayan biraz deneyimli eski bir asker var mı idi? Ya da yeteneğini kanıtlamış kimseler bulunuyor mu idi?.. Küçük bir ganimet umudu bunlardan birçoğunu bayraklarımızın altında toplamıştı. İçlerinden üçte biri asla zırh giymemiş ve savaş görmemişti. Diğerleri ahlaksızlıktan tükenmiş, serseri, kumarbaz, borç içinde yüzen ve sürgün edilmiş kimselerden oluşuyordu. Bunların hiçbirisi vatan aşkıyla yanıp tutuşmuyordu, hiçbirisi hakkaniyet sahibi değildi, hiçbirinde din gayreti yoktu ve hiç biri cesaretini göstermek isteğini dahi duymuyordu"²⁶. Elbette böyle bir kalabalıkla Türklere karşı çıkılmazdı. O halde ne yapmalı idi? Busbecq, işte bu sorunun yanıtını aramaya çalışmaktadır. Tek çözüm yolunun yeni bir ordunun kurulmasına bağlı olduğunu belirtmektedir. Silah taşımak, savaşa girmek için eğitilmesi gerekenler doğrudan doğruya "kendi yurttaş"ları arasından seçilecektir. Fakat bir tercih yapılması da zorunludur. Tembellerin bu orduda yeri olmayacaktır. Hiçbir mesleği olmayana yer yoktur. Kışkırtıcı ve dikbaşlı olanlar da alınmamalıdır. Elden geldiğince sağlam, zahmetli işlere alışkanlık kazanmış olanlar bu ordunun çekirdeğini oluşturacaktır²⁷. Busbecq, böylece para ile savaşan, ücretli askerlerin yerine doğrudan doğruya yurt ve ulus sevgisiyle dolu, halktan toplanan gençlerin bir ordunun temelini oluşturmasını salık vermektedir. Bu düşünceler Avrupa'da, profesyonel orduların doğuşuna ortam hazırlayan ilgi çekici öneriler olarak görülmektedir.

Busbecq'in üzerinde durduğu temel konulardan biri de Türklerin, matbaa ve meydan saatleri dışında, çağın bütün teknik ilerleyişine açık olmalarıdır. Busbecq, Osmanlıların kendilerine yarayan bir tekniği, kaynağı ne olursa olsun almakta kesinlikle duraksamadıklarını belirtmektedir. Nitekim Türklerin Rumlardan (Bizans) pek çok şey aldığını belirten Busbecq, "Hiçbir millet diğerlerinde gördüğü faydalı bir icada karşı Türkler kadar az nefret göstermemiştir"²⁸ yargısına varmaktadır. Buna göre Türkler, büyük ve küçük toplarla birçok Batı buluşunu hemen benimsemişlerdir. Buna karşılık kendileri hiçbir zaman kitap basmayı ve meydan

²⁶ *Projet de guerre*, 17.

²⁷ *Projet de guerre*, 21.

²⁸ *Türk Mektupları*, 173.

saatleri yapmayı başaramadılar. Daha doğrusu bu teknik buluşları benimseyip almadılar. Bunun gerekçesi, Busbecq'e göre, basılan kitabın artık yaza olmaktan çıkacağı idi.

Busbecq'in yargılarında kimi yanlışlar olsa bile Türklerin Batı tekniğini daha başlangıçta kabul ettikleri görüşü doğrudur. Nitekim top, bir ateşli silah olarak ilk kez Batı'da savaş alanına girmiştir. Topların adları, döküm ustalarının Avrupa kökenli oluşu, bunun önce Avrupa'dan geldiğini doğrulamaktadır. Aynı biçimde Osmanlı gemileri Venedik gemileri modelinde yapılmıştır. İtalyancadan alınan denizcilik terimleri bu etkiyi doğrulamaktadır. Kısacası Batı'nın etkisi Osmanlıların kuruluş ve yükseliş dönemlerinde sanıldığından bile daha geniş olmuştur. Busbecq dışında kimi gezginler de bu konuya dikkat çekmişlerdir. Avrupa devletlerinin savaş stratejisini değiştirip tek kişinin kullandığını silahlar yapmaları, Osmanlıların zararına oldu. Hele geleneksel silahlarla savaşı sürdüren timarlı sipahiler için bu tüfekler öldürücü sonuçlar doğurmuştur. Nitekim bu durum bile Busbecq'in gözünden kaçmamış ve Türklerin küçük tüfeklerden korktuklarına oldukça şaşırırmaktan kendini alamamıştır.

Busbecq, Türklerin kendilerini özenle taklit ettiklerini belirtmekte ve bütün güçlerini bir insanı eğitmek için harcadıklarını açıklamaya çalışmaktadır. Bu bakımdan Osmanlı devletinin askerî disiplin ve düzeni, sözünü ettiğimiz eserinde önemli bir yer tutmaktadır. Akıncı gibi gönüllülerin dışında Osmanlı askerlerinin eğitilmesi onun üzerinde durduğu temel bir sorun olarak görünmektedir. Busbecq'in çağdaş bir tanık olarak bu konuda verdiği bilgilerin büyük bir değer taşıdığına şüphe yoktur. Busbecq, sayı bakımından Osmanlı ordusunun asıl yükünü oluşturan timarlı sipahilerden söz etmemekte, hatta bu sistemin işleyişi üzerinde de pek durmamaktadır. Onun asıl üzerinde durduğu Devşirme sistemidir²⁹. Sağlam ve dikkatli bir seçim, yorucu bir eğitim devşirmelere bütün kapıları açmaktadır. Burada Busbecq'in gerek devşirme sistemi gerekse Osmanlı ordusunun diğer kaynakları konusunda verdiği bilgileri özetlemekte yarar görüyoruz³⁰. Amacımız onun bu konudaki görüşlerini yansıtmak olduğun-

²⁹ Devşirme sistemi için bk. İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı devleti teşkilatından Kapıkulu Ocakları*, Ankara, 1943-1944, *tür.yer.*; Speros Vryonis, "Isidore Glabas and the Turkish Devshirme", *Speculum*, XXXI/3 (1956), 433-43; Aynı yazar, "Seljuk Gulams and Ottoman Devshirme", *Der Islam*, 41 (1965), 224-252; V. L. Ménage, "Devshirme", *Encyclopédie de l'Islam*, II, 216-219.

³⁰ *Projet de guerre*, 67-73.

dan verdiği bilgileri eleştirmek ya da başka kaynaklarla karşılaştırmak yoluna gitmeyeceğiz.

Busbecq'in açıkladığına göre, padişah her yıl çavuşlarını, Hıristiyan olarak doğmuş çocuklardan üçte birini ya da dörtte birini toplamak üzere bütün eyaletlere göndermektedir. Toplanan çocuklar İstanbul'a gelince bunların en iyileri padişah, vezir ve diğer yüksek düzeydeki devlet adamlarının saraylarına gönderilir. Diğerleri başka bir yere gider ya da bir altın karşılığında satılır. Fakat bütün bu işlemlerden önce devşirmelerin adları, babalarının durumu ve her yaşta tanınmalarına yardımcı olacak belirgin özellikleri bir deftere yazılır. Bu çocukları satın alanlar, ister şehirde otursun ister köyde yaşasın kendileriyle birlikte götürür. Devşirmeleri satın alanlar onları bir köle gibi tasarruf eder ve bütün işlerde çalıştırır. Bu genç çocuklara yiyecek olarak ekmecek verilir, kimi zaman sıcak bir yemek, meyva ve sebze de verilir. Yerine göre örtünmek üzere elbise verilir ve İslam dininin bütün kuralları kendilerine öğretilir. Bu çocuklar böyle büyür. Hayatın mutluluklarını, zevklerini tatmadan bilgisizlik içinde yetiştirilir. Baba ocağında tattıkları mutlulukla kalırlar. Güçlü, sağlam ve bütün ağır işlere dayanıklı birer insan olurlar.

Devletin adama gereksinimi olduğu zaman bunları satın alanlardan yeniden geri istenir. Çünkü devşirmeleri satın alanlar bir çeşit mutemettir. Yeniçeri ocağına kabul edilene bir buçuk akça ya da biraz daha fazla ücret verilir. Fakat ocakta diğer bütün gereksinimleri parasız karşılanır. Yemek pişirmek, ayak işlerini yapmak zorunludur. Buna karşılık silah kullanmada en usta olanlar ona savaş tekniğini ilgilendiren her şeyi öğretirler. Burada öğrendiklerini ilk fırsatta kanıtlamak zorundadırlar. O zaman kendilerine, yeniçerilere ödenen ulufe ödenir. Bu umut ve bu istek acemi askerlere o kadar büyük bir heyecan verir ki bu durum onların oldukça parlak başarılar elde etmelerinde etkili olur. Artık bunlar, Türklerin *sipahi* dedikleri bölükler içinde yer alırlar.

Busbecq, doğrudan doğruya saraya daha doğrusu Enderun'a alınan devşirmeler üzerinde de durmaktadır. Nitekim taşraya gönderilmeyen ve İstanbul'da sarayda kalan çocukların her türlü masrafları padişah tarafından karşılanır. Bunlar ileri bir yaşa gelince çeşitli işlerde çalıştırılırlar. Sözelimi kimileri caddeleri temizler, kimileri inşaatlarda çalışır. Bunların hepsi, eğer yaşamak istiyorlarsa çalışmak zorundadırlar. Belirli bir yaşa geldikten sonra kara ve deniz kuvvetleri içinde yerlerini alırlar. Doğrudan doğruya padişaha hizmet etmek için seçilenler diğerlerinden tamamen

farklıdır. Bunlar İmparatorluğun belli başlı subay ve yöneticilerini oluştururlar. Talihleri ve kişisel yetenekleri kendilerine en yüksek mevkilerin kapılarını açar. Yeniçeri ağası, amiral, beylerbeyi, vezir vb. bunlardan çıkar. Padişah kimi zaman kendi kızlarını bunlarla evlendirmek suretiyle onları onurlandırır. İşte Türkler, kullandıkları askerleri bu yolla seçmekte ve eğitmektedirler.

Busbecq, bu sistemin dışında asker sağlamanın başka yöntemleri de olduğunu belirtmekte ve bunlar üzerinde durmaktadır. Hattâ bu yöntemlerin Türkler arasında oldukça yaygın olduğunu vurgulamaktan geri kalmamaktadır. Nitekim korsanların ele geçirdikleri tutsaklar ve Hıristiyanlarla yapılan savaşlarda alınan esirler bir başka kaynağı oluşturmaktadır. Bunlar uzun süre saray denilen büyük evlere kapatılır ve kendi yurtlarını, dinlerini unutmaya kadar orada tutulur. Sonra da Arapça (Türkçe olmalı) öğrenmek için Harem ağalarına teslim edilirler. Bu eski askerler, daha sonra kendilerine uygun bir işte çalıştırılmak üzere saraydan çıkartılırlar. Kimi zaman da ister savaş tutsakları olsun ister parayla satın alınmış olsun padişahın ve diğer paşaların köleleri de başka bir asker kaynağı olarak görünmektedir.

Busbecq, kendi memleketlerinde ileri bir yaşa kadar bulunduktan sonra tutsak olarak Türklerin eline geçmiş ve asker olarak eğitilmiş yığınla Avrupalıya rastladığını belirtmektedir. Fakat bunların hiçbiri Türklerin sağlam ve katı disiplinleri sayesinde, içinde buldukları durumdan kurtulmak için bir çaba harcamıyor. Hattâ aralarındaki rekabet bunların büyük başarılar elde etmelerinde de önemli bir rol oynamaktadır. Busbecq, penceresinden bunların acemi askerlere eğitim yaptıklarını gördüğünü söylemekte ve hangi ulusa mensup olduklarını da merak etmektedir. Nitekim o, önce bunların Parslı, Belhli olduğunu düşünmüştü. Çünkü bu kavimler vaktiyle askerlik sanatında büyük bir ün yapmışlardı. Fakat kendisine bunlardan kiminin Macar, kiminin Hırvat, kiminin Alman olduğu söylendiği zaman büyük bir şaşkınlığa uğramaktan kurtulamamıştır. Çünkü bunların Avrupa'da gösteremedikleri başarının eğitime bağlı olduğunu görmüştü. Hattâ bunların Avrupa'da hangi mevkilere kadar çıkabildikleri sorusunu da kendi kendine sormaktan geri kalmamaktadır. Bunların kimisi mutfakta büyüyerek aşçı olmuş, kimisi bir din adamı olarak yetişmiş, kimisi de bir artist olarak ün yapmıştı. İşte bütün bunlar savaşlarda tutsak olarak ele geçirilmiş ve İstanbul'a götürülmüştü. Şu ya da bu paşanın hizmetine girerek büyük bir savaşçı olmuşlar... Böylece kendilerinde olan üstün yeteneği kanıtlamışlardı.

Bucbecq, anlattığı bu olayların doğru olduğu konusunda yurttaşlarını uyarmaktadır. Çünkü Avrupalıların yöntemleri Türklerin yöntemlerinden çok farklıdır. Türklere göre iyi bir insan, değerli bir taştır. Türkler onu eğitmek ve bu değerli taşa biçim vermek için en büyük özeni göstermekten geri kalmamaktadır. Özellikle bu insanın silah kullanmadaki becerisine tanık olduktan sonra ilgileri daha da artmaktadır. Türklerin düşünce sistemiyle Avrupalıların düşünce sistemi de taban tabana zıttır. “Biz bir köpeği, bir yırtıcı kuşu ve bir atı eğitmek için bütün gücümüzü harcıyoruz. Buna karşılık yurttaşlarımızın eğitilmesiyle hiç ilgilenmiyoruz. Türkler bizden daha iyi anlıyorlar... İnsan bütün diğer hayvanlardan ne kadar üstündür. Türkler sadece bir insanı eğitmek ve ona şekil vermek için uğraşıyorlar...” Böylece sağlam bir eğitimden geçen bir Avrupalının Türklere karşı başarılı olacağından hiçbir şüphesi bulunmamaktadır.

Busbecq, XVI. yüzyılın büyük hümanistlerinden biriydi. Klasik kültürü tam anlamıyla özümsemiştir. Bununla birlikte Türkiye’ye resmi bir görevle gelmesi ve bu görevini hiçbir zaman unutmaması Türkler hakkındaki yargılarını etkilemiştir. Döneminde Avrupa’nın ya da Avusturya imparatorluğunun gösterdiği dağınıklık, din kavgaları, Avrupa prensleri arasındaki çatışmalar vb.. Türk tehlikesinin olduğundan fazla abartılmasına yol açmıştır.

Böyle bir eserin çevirisini yapmakla geçmişin derinliklerinde kalmış düşmanlıkları sergilemek amacını gütmüyoruz. Amacımız, bir dönemin “zihniyetini” yakalamak, belirli bir zaman kesiti içinde Batı’nın Doğu’ya bakış açısını ortaya koymaktır. Biz tarihin; kişi, ulus ve hattâ devletler arasında ayırıcı değil fakat birleştirici bir rol oynadığına inanıyoruz. Bugün artık Avrupa devletleri arasında sınırların yavaş yavaş yıkıldığını görüyor, bütünleşmeye giden bir Avrupa içinde Türkiye’nin de bir yeri olabileceğinin gündemde bulunduğu bir çağda yaşıyoruz. Bu, Batıyla olan inişli çıkışlı ama sürekli ilişkilerimizin bir sonucudur. Şu noktayı unutmamak gerekir ki Batılı diplomat, gezgin ve sanatçıların geçmişte Türkiye’ye bakışlarını yansıtan eserleri, ne kadar olumsuz olursa olsun yine de bunlar bir zihniyet değişikliğinin belli başlı ürünleri olmuşlardır. Doğu’dan Batı’ya götürülen çiçek, para, çeşitli eşya, hayvan, araç ve gereçler, yazmalar vb. herhalde bir yakınlaşmanın ilk simgeleri olmuştur. Busbecq’in *Türklere Karşı Savaş Tasarısı*’nı bu bağlamda değerlendirmek ve onun, belirli bir dönemin anlayışını bize yansıtan bir kılavuz olduğunu unutmamak gerekir. Eserin çevirisini Abbé de Foy’nın Fransızca çevirisini esas alarak sunuyoruz. Metinde yer alan dipnotlarının Abbé de Foy tarafından eklendi-

ği anlaşılmaktadır. Bunlarda herhangi bir değişiklik yapmak yoluna gitmedim. Yalnız Yeniçerilerin ulufeleriyle ilgili olarak yanlış anlaşılabilir bir noktayı düzeltmek için bir not koymayı uygun buldum. Burada verdiğimiz bilgilerle konuyu derli toplu ortaya koymaya çalıştığımız gibi, çevirinin sonunda da Busbecq'in Mektuplarından seçilmiş bir iki parçayı eklemeyi uygun bulduk. Çünkü bu alıntılar, tasarıda verilen bilgi ya da yapılan önerileri tamamlayıcı niteliktedir.

TÜRKLERE KARŞI SAVAŞ TASARISI

Tarih bize şunu öğretmektedir. Sard şehrini ele geçirmiş olan Pers kralı Kyros'un burayı yakıp yıktığı, hiçbir ayırım gözetmeksizin insanları katlettiği bir sırada, onun askerlerinden biri Kroisos'un odasına kadar girmiş, orada bulunduğu ve tanımadığı bu talihsiz hükümdarın hayatına son vermek için kılıcını çekmişti. O zaman odada bulunan ve o ana kadar konuşmasını bilmeyen kralın çocuklarından biri, babasının içinde bulunduğu tehlikeyi görünce öyle bir korkuya kapıldı ki dilini tutan bağlar birden çözüldü. Attığı nâradan asker ürktü ve onun vahşi tasarısını gerçekleştirmesine engel oldu. Yalnızca ana baba sevgisi, bu çocuğun babasına karşı beslediği sevecenlik duyguları, o zamana kadar doğanın kendisinden esirgediği bir şeyi kendisine sağlamış oluyordu.

Farklı bir durumda olmakla birlikte benim de başıma böyle bir şeyin gelip gelmeyeceğini bilmiyorum. Şimdiye kadar ne yazdım, ne de herkesin önünde konuştum. Derin bilgi sahibi olmadığım gibi kibarca anlatmasını da bilmiyorum. Fakat artık sessiz kalamayacağım. Yurt gayreti ve sevgisi, onun içinde bulunduğu tehlike, tıpkı Kroisos'un oğlu gibi dilimi bağlayan zinciri koparmaya zorlamakta; ona olan bağlılığım bana konuşmak için cesaret vermektedir. Onu inandırabilecek miyim? O, kılıcını bağrına saplamaya hazır, arkasındaki düşmanı görmüyor. Onun aynı kılıcı alıp düşmanın bağrına saplaması için acaba sesimi mi yükseltsem? Hayır. Bu çok insanlık dışı olacaktır. Benim amacım ülkemi vurdumduymazlıktan kurtarmak, kendisini korumaya hazırlamak, özgürlüklerine o denli düşkün olan yurttaşlarımı düşmanın pençesine düşmemek için zaman varken gerekli önlemleri alma konusunda uyarmaktır.

Hangi durum bizimkinden daha kötü olabilir? Ne kadar korkunç bir körlük içinde değil miyiz? Ülkeleri fethettikten sonra bütün ulusları boyunduruğu altına alan Türkler, kendilerine, üstümüze kadar gelecek bir

yol açtılar. Bizi boğazlamaya hazırlar. Fakat biz sessizce bakıyoruz. Güvenliğimiz nerede? Hiçbirimiz onları geri püskürtmek için silahlanmıyoruz. Şehirde bir yangın çıksa onu söndürmeye koşacak kimse yok. Herkes ancak ateş bacayı sarınca çarçabuk kendi evini kurtarmaya çalışıyor. Daha uzaklara gitmek için niçin çaba harcamıyoruz? Hükümetimiz devrilecek duruma geliyor, mabetlerimiz kirleniyor, kutsal kitaplarımız ayaklar altına alınıyor. Ve biz hareketsiz bekliyoruz. Yazık ki kadınlarımızın, çocuklarımızın için için iniltilerini duymuyoruz. Onlar bize, kendilerini alçakça bir köleliğe mahkûm etmemek için yalvarıyorlar. Hayvanların en korkağı bile yavrularını tehlikeden korumak için ateşi ve silahı hiçe saymaktadır. Biz ki insanız ve yürekli kişileriz. Bu sevecen eşlerimizi, bu aziz çocuklarımızı alçakça barbarlara teslim mi edeceğiz? Vatanımızı üzülmekten terk etmek bizim için bir yüzkarası ve utanç verici bir leke olmayacak mıdır? Gözlerimizi nereye çevirelim? Felaketlerin en büyüğü bunlar değil midir? Kendimizi güvence altına almak için dayanağımız nedir? Bizi tehlikeden kurtaracak hangi yardımı bekliyoruz? Oldukça saf yürekli bir yaklaşımla, düşmanlarımızın yatışacağı umuduna kapılmak gibi akılsızca bir tutum içine mi girelim? Kendimizi kör etmeyelim, sevgili yurttaşlarımız. Yanlışlıktan yakamızı sıyralım. Bu nasıl bir düşmandır? Bu aklıktan gözleri dönmüş, ancak bizi parçalamak, damarlarımızdaki kanımızı akıtmak için ininden çıkan bir kurttur. O ne itidal bilir ne de hakkaniyet tanır. Kesinlikle bir anlaşmaya bağlı kalmayı bilmez. Ona her zaman hıristiyanlarla yaptığı sözleşmeleri bozmak için bir lütuf belgesi gözüyle bakar. Diğer bütün ulusların saygı gösterdikleri insan haklarının bu hayasız ve rüsumsuzların gözünde hiçbir değeri yoktur. Sahte dincilerin güdüleriyle kamçılanan, atalarının zaferleriyle övünen, imparatorluklarının adını yüceltmek için onu durmadan genişletmek amacını güden ve gözü doymak bilmeyen bir iştahla zengiliklerimizi yutmak isteyen Türkleri işte bütün bunlar sürekli olarak kışkırtmaktadır. Onun silahını daha çabuk çekmeyeceğinden şüphemiz mi var? Sabrımızın onun hakaretlerine fırsat verdiğini ve bu sabrımızın bizde unutkanlık yarattığını unutmamalıyım. Unutmamalıyım ki oldukça ılımlı bir tavır, onların korkusuzca yaptıkları girişimlere engel olabilir. Üstelik ılımlı davranacağız, doğru olacağız, onunla yaptığımız anlaşmalarla titizlikle uyacağız. Üstelik Türklerin aşırı kötü davranışlarına da ses çıkarmayacağız. Bu erdemler onlara bir ödlelik olarak görünecektir. Bunları birer zayıflık belirtisi olarak yorumlayacaktır. İç işlerimizin ve durumumuzun bozukluğu gibi görecektir. Evet, bizim düşmanımız gibi bir düşmana en ufak bir umut bağlamak mantıksızlık değil midir? Sadece kendimize güvenelim, sadece kendi gücümüze bel bağlayalım. Fakat umut

nerede? Bu umut, ölüm cezasına çarptırılmış olan bir suçlununkinden belki biraz daha fazladır. Tıpkı onun gibi aşırı bir meydan okumanın rahatlığı içinde gelip bizleri boğazlamalarını bekliyoruz. Belki bu düşmanın güçsüz olduğunu, talihin onun girişimlerinin hiçbirinin olumlu bir sonuca ulaşmasına izin vermediğini düşünüyorsunuz. Yurttaşlarımız; gözlerinizi dört açınız, Türklerin fetihlerine bakınız, zaferlerini dinleyiniz. Düşmanımızın hızı, zamanın hızını aşmaktadır. O kısa bir sürede hem denizde hem karada korkunç bir duruma geldi. Doğu uluslarını, Asurlularını, Persleri boyunduruğu altına aldı. Türkleri kendi felaketlerinin nedeni olarak gören Ermenilerin de ödü patlamaktadır. İskitler bir kez daha silahlarının gücünü kanıtladılar. Habeşistan'ın kızgın toprakları dahi onların fetihlerini durduramadı. Avrupa'nın, bizim kutsal vatanımızın, onların avı olmasına şurada ne kaldı? Belgrad'ı almadılar mı? Viyana'yı kuşatmadılar mı? Lintz'e kadar ilerlemediler mi? Süleyman'ın öyle bir gücü var ki onun tıpkı hüçük bir kıvılcımla tutuşup hızla yayılan alevler gibi ilerleyişine bakınız. Küçük görünen meçhul biri olduğu halde gücü ve ünü ansızın dünyanın her yanına yayıldı.

Avrupa'da krallarımız bir parça toprak için aralarında kıyasıya savaşmaktadırlar. Genellikle bu savaşlar o kadar şiddetli geçmekte, kanlı olmakta ve o kadar uzun sürmektedir ki harbin bittiğini gelecek kuşaklar neredeyse zorlukla görebileceklerdir. Bu Osmanlı padişahlarında böyle değildir. Onlar, sözde Tanrı adına fakat aslında yalnızca krallıkları ele geçirmek için savaşmaktadırlar. Bu savaşların anıları oldukça acıdır. Osmanlı padişahları; Asur, Pers, Makedonya ve Roma imparatorluklarını fethederek üst üste topraklarına kattılar. O halde bu denli korkunç bir düşmanın yaklaşmasını sessizce bekleyecek miyiz? Yenilip yutulacağımız uçurumun kenarında bir kez daha gözlerimizi kapatıyoruz. Hangi toprak, hangi deniz, hangi dağlar, hangi çöller bizi barındırabilir? Hangi ulustan yardım bekleyebiliriz? Artık kendimize oyalamayalım, kendimize acıyalım. Bize dehşet salacak olan bu çok uzaktaki düşman neredeyse topraklarımıza girmiş bulunmaktadır. Vatanımızı ondan kurtarmak için hazırlanalım, kanımızı akıtalım, canımızı verelim. Zira her zaman kötülüklerle dolu olan şu umuda bel bağlamayalım: Onlar artık güçlü değildir ve günleri de sayılıdır. Türklerin üzerimizdeki baskıları devam ettiğine göre bu umuda bel bağlamanın anlamı yoktur. Eski tarihlerden fırtınayı andıran Vandal, Alan, Got ve diğer Tatar sürülerinin ansızın yerküremize dağıldığını ve burayı bir harabeye çevirdiğini öğreniyoruz. Fakat fırtına diniyor ve bu başıboş sürüler başka yerlere korku salıyordu. Bizim düşmanımız böyle

değildir. Eğer vatanımızı ele geçirirse talihimiz, sonsuzluğa kadar sürecek acı bir tutsaklık olacaktır. Nasıl ki dolunun düşüp harap ettiği bereketli bir topraktan çiftçiye biçecek bir ürün kalmamışsa ve artık toprağı canlandırma umudu yoksa bizi de aynı talihsizlik tehdit etmektedir. Süleyman, oldukça dikkatli bir adamdır, siyaseti temelinden kavramıştır. Söylemesi o kadar kolay değildir, fakat o yönetme sanatını çok iyi bilmektedir. Fetihlerinde oldukça becerikli ve eşsiz olduğu kadar bunları elde tutmakta da aynı üstünlüğü göstermektedir.

Aziz yurttaşlarım, şimdi içinde bulunduğumuz, gittikçe büyüyen tehlikeye bakınız. Bu tehlikeden kurtulmak için son çabalarımızı gösteremiyorsak sağduyudan yoksunuz demektedir. Oldukça ustalıklı araçların bulunmasını gerektiren bu zorunluluk bizi köreltecek midir? Bu büyük felaketlerden kurtulmak için hiçbir kimse ortaya çıkmayacak mıdır? Özgürlüklerini korumak için hayatlarını hiç çekinmeden tehlikeye atan vahşi hayvanları görüyoruz. Onlar için çok değerli olan bu özgürlük bizim için daha mı az değerlidir?

Belki birisi çıkıp bana şunu söyleyecektir: O kadar büyük olarak nitelendiğiniz felaketlere yakın olduğumuza göre bize verdiğiniz söylevin yararı nedir? Hiç kimse sizin gibi korkmadı ve sizin gibi kaygılanmadı. Gerekli olan ilaçtır, gözyaşı değil...Biliyorsanız bize ilacı söyleyiniz: Evet biliyorum, son derece etkili olan bu ilacı iki sözcükle ifade edeceğim: Bunlar silahlar ve gene silahlardır. Kuvvete kuvvetle karşı koymalıdır. Şu halde son umutlarımızı silahlara bağlayalım, yurdumuzun kurtuluşunu burada arayalım. Ya da hepimiz hiçbir ayırım gözetmeksizin acınacak bir biçimde ölümü göze alalım. Kararların en sağlıklı olanı budur. O halde silah başına koşalım, hiçbir şey bizi durdurmasın. Bu silahlar yerine dibine de girmiş olsa, dünyanın en ücra köşesinde de bulunsa bunları elde etmenin zorluğu, bizim o silahlara kavuşmak için son çabalarımızı göstermemize engel olmasın. Fakat onlar elimizin erişebildiği yerdedir, bu silahlar bize verilmektedir, onları almak ve kullanmak ise tamamen bize bağlı bulunmaktadır. İnsanlarımız var. Bu kalabalık ve parlak gençliğe bakınız. Bu gençlik, zafery meydanlarında ün kazanmak için büyük bir istekle yanıp tutuşmaktadır. Bu gençlik; yurdunun kurtuluşu, dininin esenliği ve Yüce Tanrı'nın mabetleri uğrunda çarpıştığı zaman böyle bir cesareti göstermeyecek midir? Atlarımız, altınımız, paramız, mühimmatımız, topumuz ve diğer savaş araçlarımız yok mudur? Tanrı bize, en büyük tasarımlara girişmek ve onları gerçekleştirmek için gerekli olan herşeyi bol bol ihsan etmiştir. Bize sadece irade ve eylem gereklidir. O halde ne bekliyoruz? Gücümüzün azalaca-

ğından, zenginlik kaynaklarımızın tükeneceğinden mi korkuyoruz? Genelikle, tam anlamıyla sağlıklı olan insanların acıklı durumunu göz önüne alalım. Bunlar, kötüleşmeye başladıkları sırada bilge bir hekimin, hastalığı iyileştirmek için önerdiği bir ilacı hor görürler. Mizaç gittikçe bozulur ve hastalık gelip çatar. İlaç istemek için hekime başvurdukları zaman artık geç kalmışlardır. Gangren o kadar çabuk yayılır ki hastalık artık tedavi edilmez bir duruma gelir. Onların aldırılmazlıkları, kendilerini mezarın karanlıklarına kadar götürür. Bir düşmanla, büyük bir güvenlik içinde yan yana yaşamının ne kadar tehlikeli olduğuna bundan daha canlı bir örnek gösterilemez. O halde gerekli önlemleri almak ve uyanık olmak konusunda dikkatli olalım. Hastalığımızın bizi darbelerle zayıflatmasını beklemeyelim. Tam tersine, bütün kuvvetlerimizle bu darbeleri geri püskürtmek için silahlarımıza sarılalım. Bununla birlikte Tanrı'dan yardım istemeden tamamiyle kendimize güvenmeyelim, Onun yardımı olmaksızın hiçbir şey yapamayız. Dualarımızın onun indinde makbul olduğuna inanalım. Fakat bu din duygusu, sizi aşırılığa götürmesin. Sahte bir dindarlık perdesi altında gizlenmeyiniz ve bu her şeye kadir Yüce Tanrı'nın iyiliğine ters düşen bir tutum içine girmeyiniz. Tembellik, gevşeklik sizi, onun gözünde ve hattâ bütün yeryüzünde iğrenç kılar. Ona, kötülüklerin baskısından sizi kurtarması için yalvarınız. Çalışınız, size yapılan yardımları seferber ediniz. Dualarınızla çabalarınızın mutlu bir sonuca ulaşmasını istiyorsanız asıl işlerin sizden çıkması gerektiğine inanınız. Eğer bir çiftçi toprağı işlemiyor, bir şey ekmiyor ve biçmiyorsa, onun Tanrı'dan bereketli bir ürün istemesi boşunadır. Yüce Tanrı şu ölümlü dünya işlerinde kargaşalığa yol açmayan bir düzen kurmuştur. O, uyusukluğu, tembelliğı reddeder; buna karşılık iş, özen, dikkat, titizlik, sabır ve erdeme büyük bir değer verir. Alfabenin harflerini öğrenmek istiyor musunuz? Bir çalgı aleti çalmak istiyor musunuz? Astronomi ya da diğer bilimleri öğrenmek istiyor musunuz? Öğreniniz, çalışınız, inceleyiniz, sık sık aletlerinize dokununuz. Tembellik içinde yüzüyorsanız istekleriniz boşunadır. Gökten vahiyle meleğın inip arzularınızı yerine getirmesini de beklemeyiniz. Ülkenizi savunmak mı istiyorsunuz? Silahlarınızın başına koşunuz, düşmanınızı yere seriniz ve bu ününüzü zaferle pekiştiriniz. Fakat uyusukluk, gevşeklik ve ilgisizlik içinde bekleyerek bunlardan birini elde edeceğiniz umuduna kapılmayınız. Alıştırma yapmak, silah almak, silahları en iyi bir biçimde kullanmak için onlarla uğraşmak, işe alışmak, sıcakla tozla boğuşmak, sıcağı ve soğuga dayanıklı hale gelmek gereklidir. Ancak bütün bu niteliklerle kendinizi zırladığınız zaman Tanrı'ya yakarınız ve o zaman ondan yardım isteyiniz. Bundan sonra da yardıma tam

bir güvenle ve cesaretle bağlanıp savaşa atılız. Böylece siz, görevinizi yapmış, Tanrı'nın size verdiği olanakları kullanmış, yerine getirmekle inayetine mazhar olacağınız emir ve buyruklarına uymuş olursunuz. Artık başarınıza, Tanrı'nın iyiliğine, dualarınızın içtenliğine, ahlakınız ve niyetlerinizin saflığına, temizliğine güvenebilirsiniz, Biz size, arzu ettiğimiz gibi zafer buyurmuyoruz, bu yalnız Tanrı'nın bağışdır. Fakat yasal savunma için silaha sarılanların bu zafere ulaşmamış oldukları da oldukça seyrek görülmektedir. Eğer başka türlü olursa, bunun nedenini meraklı insanların dikkatli bir biçimde incelemeleri gerekir.

Size, savaş ilan etmek için çok düşünmenin gereksiz olduğunu da söylemek istemiyorum. Bu bir bakıma insan gücünün yetmeyeceği işlere kalkışmak anlamına gelmektedir. Tam tersine bunu eni konu iyice düşünmek koşulları büyük bir dikkatle incelemek zorunludur. Fakat sizi davet ettiğim savaşın kendiliğinden oldukça açık olan nedenlerini niçin enine boyuna tartışmak gerekiyor? Hayır, silahlarınıza sarılmayı geciktirmek istememin nedeni, sakınlı olmaya, hak ve hukukumuzun inceden inceye araştırılmasına bağlı değildir. Bunu açıklamama izin veriniz. Caton³¹, Romalıları şundan ötürü kınıyordu. Bu büyük hatip, Catilina'ya karşı silaha sarılmak için senatoda şöyle konuşuyordu: *Sorunun dikenli olduğunu biliyorum. Fakat Catilina gibi bir düşmana karşı savaş ilan etmek için sizi kararsızlık içinde bırakan şey, harbin sıkıntıları ve onun zaten bildiğiniz nedenlerini araştırmak değildir. Bu sizin uyusukluğunuza, cesaretinizin azlığına bağlıdır. Söz konusu olan hepimizin çıkarıdır ve birbirinize güvenmeniz gerekmektedir. Daha da ileri gidiniz. Bunun kendi sorununuz olup olmadığına şüphe ediyorsunuz. Çünkü Tanrılar bir çok kez bu cumhuriyeti daha büyük belalardan kurtardılar. Sessizce ve ilgisizce şimdi de sizi tehdit eden felaketselere karşı onların koruyuculuğunu bekliyorsunuz. Yanılıyorsunuz. Sadece dualarınızla, utangaç dilekelerinizle Tanrıların büyük yardımlarını elde edemeyeceksiniz. Bu başarı; uyanık olmakla, eyleme geçmekle elde edilir. Bütün başarılar, girişeceğimiz işte sakınlı davranmanıza bağlı bulunmaktadır. Siz bu aldırılmazlık içinde bulduğukça, işsiz güçsüz oturduğukça onların kin ve nefretlerini üstünüze çekmekten başka bir şey beklemeyiniz.*

Sevgili vatandaşlarımız, o halde vurdumduymazlıktan kendimizi kurtaralım. Cesaretimizi yeniden toplayalım ki en büyük işler bile bizi

³¹ Porcius Caton, Sezar'ın iktidarı sırasında Roma'da sansör idi. Bu görevi büyük bir dürüstlikle yürüttü. İyi bir hatip olduğu kadar aynı zamanda büyük bir askerdi. Busbecq'in ondan yaptığı alıntılar, Caton'un çağdaşı bir yazar olup, vatani Roma'ya karşı ihanet eden Catilina'nın tarihini yazmış bulunan Salluste'den aktarılmıştır.

ürkütmesin. Silahlarımıza sarılalım. Savaşa koşalım. Ondan sonra dileklerimiz kabul etmesi için Yüce Tanrı'ya yakaralım.

Fakat kimi sağduyu sahibi ve üstün gayretli olanlar bana şunu söyleyecektir: Şu anda başımıza gelen felaketleri önlemek için şimdiye kadar çeşitli yollar denedik. Her defasında başarısızlığa uğradık. Silaha sarılıp savaşa giriştik. Türkler her zaman zafer kazandılar... Bundan daha doğru bir şey olamaz. Sözlerime başlamadan önce bunun üzerinde durmuş, itirazlarımı dile getirmişt看im. Buna şimdi yanıt veriyorum.

Silahlarımızın Türkler karşısında her zaman başarısızlığa uğradığı söylenmektedir. Fakat hangi silahlar? Askerlerimiz kimlerdi? Büyük bir dikkatle incelenmesi gereken en önemli sorun burada yatmaktadır. Türk padişahının büyük bir ordunun başında sınırlarımızı yakıp yıktığı ve imparatorluğumuzun sinesine kadar ilerlediği Viyana'da öğrenildiği zaman buna karşı koymak için ivedilikle asker toplamaya girişildi. Fakat bu kalabalık kimlerden oluşuyordu? Ordumuzda savaş tekniğinden anlayan, birazcık deneyimli eski bir asker var mı idi? Ya da değerli olduğunu kanıtlanmış kimseler bulunuyor mu idi? Bunlar kesinlikle hiçbir eğitimden geçirilmedi. Aynı zamanda vuruşma tekniğini ve yenme sanatını da bilmiyorlardı. Böyle askerlerden oluşan bir ordudan başarı beklemek akla uygun mudur? Bunu söylemek sağduyudan yoksunluk demektir. Küçük bir ganimet umudu, bunların birçoğunu bayraklarımızın altında toplamıştı. İçlerinde üç kişiden biri asla zırh giymemiş ve hiç savaş görmemişti. Diğerleri ahlaksızlıktan tükenmiş, serseri, kumarbaz, borç içinde yüzen ve sürgün edilmiş insanlardan oluşuyordu. Bunların hiçbiri vatan aşkıyla yanıp tutuşmuyordu. Hiçbiri hakkaniyet sahibi değildi. Hiçbirinde din gayreti yoktu. Ve hiçbiri cesaretini göstermek isteğini dahi duymuyordu. Tam tersine sarhoşluk, kumar, çapul, kutsallığa saygısızlık ve yağma gibi hepsinin amacı tek bir noktada birleşmiş bulunuyordu. Bunlar sadece hiçbir ceza görmeksizin her türlü suçu işlemek için toplanmışlardı. Bu bir ordu mu idi? Bu ipten kazıktan kurtulmuş şerirler guruhundan başka bir şey değildi ve bunlar müthiş bir düşmana karşı koyabilirler miydi?

Bugün sahip olduğumuz pek az kuvvetin de hemen hemen bunlardan farkı yoktur. Orduğâhlarımız sefihlerin buluştukları yer olarak adlandırılmaktadır. Ahlaksızlık, gereksiz tüketim, saygısızlık, eğlenceye düşkünlük ve pek az sıklıkla bütün ordumuzu allak bullak etmektedir. Asker, hâlâ olabildiğince kötüdür ve savaş yapmaya pek az eğilimi vardır. Üstelik oldukça da pahalıya mal olmaktadır. Onu savaşa alıştırmak için pek çok za-

man gereklidir. Oysa aşırı gereksinim duyulan yardım daha geriden gelmemelidir.

Annibal'ın İtalya'ya götürdüğü askerlerini seçkin, yorgunluğa alışkın, işe dayanıklı kimselerden seçtiği söylenmektedir. Fakat bu ülkenin güzelliği ve çekiciliği askerlerin cesaretini o denli yumuşattı ki sonunda hepsi bozuldu. Oldukça gözü pek oldukları halde düşmanı ilk görüşlerinde pıllıyı pırtıyı topladılar ve hiçbir direnme göstermeden geri çekildiler. Bizim askerlerimizin de anayurdu şüphesiz İtalya'dır. Onlar savaşa gittikleri zaman güçlerini, değerlerini, cesaretlerini yitirirler. Birkaç ay konaklamış olsalar bile sonbaharın sıcaklığı ve kışın yaklaşmasıyla başlayan soğuklar da aynı zamanda onların mahvolmasına neden olur. Ondan sonra ordumuzun ilerleyişinin yavaşlığına şaşmamak gerekir. Düşmanımız ise mevsim değişikliklerini hiçe saymaktadır. Yazın hararetli sıcaklarına, kışın sert soğuklarına alışık olup en zahmetli işlere de dayanıklı bulunmaktadır.

Daha başka ne söyleyebilirim? Aramızda bir takım özel çekişmeler oluyor ve biz düşmanlarımızın hayatımıza kastettiğinden şüpheleniyorsak bu bizim henüz bir dakika bile güven içinde olmadığımızı göstermektedir. Eğer hırsızlarla dolu yerlerde ihtiyatlı bir biçimde dolaşıyorsak bunu sadakatından, cesaretinden emin olduğumuz gençleri seçerek bize eşlik etmelerine borçluyuz. Eğer tartışmalı bir dâvamız varsa bununla ilgili karar ancak deneyimi, yeteneği ve dürüstlüğü her türlü eleştiriden uzak olan kimselere bırakıyoruz. Burada kamunun güvenliği, vatanın esenliği, herkesin iyiliği, özgürlüğü ve yaşamı söz konusudur. Bu en hayati bir dâva değil midir? Ve biz bunun savunmasını sadece silah taşımalarını becerememekle kalmayan, fakat yenilgiyi peşinen kabul edecek kadar ürkek ve korkak olan bir insan güruhuna bırakmakla ne kadar sağduyudan yoksun olduğumuzu gösteriyoruz. Bu nane mollaları, bin bir savaşta kendini göstermiş, bin bir zaferle taçlanmış bir düşmanın karşısına çıkarmaktan hiç korkmuyoruz. Bunu size yinelemekten bıkmayacağım. Ya kendimizi ölüme terk etmemiz gerekecektir ya da sahip olduğumuzdan başka asker toplamamız zorunlu olacaktır. Öyle ki ülkemizin gerçek kurtuluşunun kendi kuvvetlerimize bağlı olduğuna inanacağımız ana kadar bunları sıkı bir düzene sokmaya çalışacağız.

İşte silah taşımak için eğitilmesini istediğim kimse... Bu kendi yurttaşımızdır. Her şeyden önce onun asker olmasını yeğliyorum. O içimizde doğdu, aramızda bizimle yaşıyor. Düşmanlarımızın düzeyinde silahlı gençlerimiz olursa artık onlar bizi yenilgiye uğratamayacaktır. İlk işaretle hare-

kete geçmeye hazır bir gücümüz olacaktır. Bunun içinden de bir seçim yapmamız gerekecektir. Tembel ve rahat bir yaşama alışkın olanları ya da kendisine kötülüğün iğrençliğini öğretememiş bir babadan dünyaya gelmiş olanı atınız. Hiçbir mesleği olmayanı kesinlikle almayınız. Zira tembellik bu gibilere hiçbir şey yapmak olanağını vermemektedir. Doğrusunu söylemek gerekirse aşırı gözüpeklik delice bir tutuma yol açmaktadır. Bunları, karıştırıcıları, kıskırtıcı ve dikbaşı olanları dahi almayınız. Elden geldiğince sağlam, ağır işlere alışmış olanları bulunuz. Köyde yaşayan birini şehirde yaşayana; dağda yaşayan birini ovada yaşayana; kendi işiyle geçinen birini bolluk içinde yüzene tercih ediniz. Oturaklı bir görünümü olanı, genellikle dürüstlüğün ve yüce bir ruhun varlığını ifade eden sade bir yüze sahip olanı alıp eğitiniz. Ona çeşitli alıştırma yaptırarak her türlü silahlı kullanmasını, özellikle mevkiini korumasını, verilen buyrukları çabuk yerine getirmesini, kendisine buyruk veren kimsenin azarlamasına horurdanmadan katlanmasını, ölümden çok kötülükten nefret etmesini, Tanrı'nın adını boşuna ağzına almamasını, tam tersine dindar olmasını öğretiniz. İyi davranışlarıyla hak ettiği övgüyü ondan esirgemeyiniz ve bu konuda doğru hareket ediniz. Düşman karşısında yürekli, arkadaşları yanında uyumlu ve uysal olsun. Uyum sağlaması için memleketinde yaşasın. Ona rezilliğin ve yağmanın korkunçluğunu öğretiniz ve hattâ çapula izin verildiği zaman bile ölçülü davranmasını salık veriniz. İşte, en korkunç düşmana karşı kafa tutabilecek olan benim askerimi yetiştirmek için vermek istediğim sıkıdüzen budur. Bununla birlikte daha başlangıçta onun, tıpkı eski bir askerden beklenildiği gibi, savaşa girmek tehlikesiyle karşı karşıya bulunmasının zorunlu olduğunu söylemek istemiyorum. Önce onu karargâhlara yerleştirmek, sonra daha küçük birliklere götürmek, kendisine birkaç hücum yaptırmak ve hafif savaşımlarla karşı karşıya bırakmak gereklidir. Böylece o, gittikçe savaşın tekniğini öğrenerek harbe alışacaktır. Bir yaranın verdiği acıya sabırla katlanmasını öğrenecektir. Bu biçimde yetiştirilen ve güçlenen kimse, artık asker olmaktan eminim ki rahatsızlık duymayacaktır, Tam tersine o, en yüksek rütbeye erişmek umuduyla kendini gösterecektir.

Orduya gönderdiğimiz gençlerimiz arasından iyi subaylar yetiştirmek, bütün savaş oyunlarının hiçbirinden habersiz olmayan, ülkenin gerçek sıkıdüzeninin gerektirdiği usta insanlar bulmak şimdi en önemli bir sorun olarak görünmektedir. Bu ustaların birer kahraman niteliği taşıması, yaşamın bütün zevklerine karşı ılımlı bir tavır takınması, zafere susamış kimseler olması zorunludur. Vatanımızın umudu ve dayanağı olan bu gençler,

savaş tekniği yanında aynı zamanda yaşamın her evresinde kendisine gerekli olan nitelikleri kavrayacaktır. Bu iyi insan örneği onların genç yüreklerini de geliştirecek, oldukça namuslu olmalarını sağlayacaktır. Sonra artık hiçbir korkuya kapılmaksızın onlara ordularımızın komutanlığını emanet edebiliriz. Buna karşılık devlet hazinesini boşuna tüketen subayların artık gerçek birer asker olduklarını sanmıyoruz. Kaldı ki bunlar zaten gerçek anlamda asker olmayacaklardır. Bu sinsilik, kalleşlik ve savurganlık üzerinde fazla konuşmayı gereksiz görüyoruz. Çünkü bunun üzerinde zaten yeterince durulmuştur. Ve bu en parlak imparatorlukların çöküşünün ve felaketinin adeta kaynağı olmuştur. Bundan ötürü kralların sonsuz hazineleri tükenmiştir. Bu yüzden savaşları yitiriyoruz. Alayların önde gelen subaylarının kendilerine verdikleri bilgilerle yanılıya düşen generaller gerçekte olduğundan çok bir kuvvete sahip olduklarına inanmış bulunuyorlar. Bu güvenle düşmana saldırıyor ve yenilgiye uğruyorlar. Bunun sorumluluğunu da genellikle çok az sayıdaki subaylara yüklüyorlar.

Fakat düşüncelerimi bu konu üzerinde yoğunlaştırmadan önce, gerçekten dürüst olarak tanınmış fakat dehalarının sınırları ne kendi yüzyıllarını ne de kendi yaşadıkları bölgelerin çevresini aşamayan yurttaşlarımdan bazılarının söylediklerime şaşacaklarını duyar gibi oluyorum. Onlar önerdiğim esasların gerçekleşmesine olanaksız bir gözle bakacaklardır. Benim haykırdığım kötülükleri kabul edecekler fakat bunun önüne geçilmesinin çok güç bir iş olduğunu söyleyeceklerdir. Eski gelenek ve göreneklere titizlikle bağlı olan bunlar, atalarımızın oluşturdukları kurumlara ve kullandıkları yöntemlere saygılı olmamızı salık verecekler ve bu askerlerin benim istediğimden farklı bir sıklıkla yetişmediklerini, dedelerimizin kazandıkları fatih unvanlarını da bunlara borçlu olduklarını ileri süreceklerdir.

Yanıt veriyorum: Atalarımızın zaferler kazandığını itiraf ediyorum. Fakat savaşmak zorunda oldukları düşman, kendileri kadar mükemmel bir sıklıkla sahip değildi. Her iki tarafta da kötü askerler bulunuyordu. Şuradan buradan derlenmiş askerler düzensiz bir biçimde yürüyorlar ve gelişigüzel dögüşüyorlardı. Savaşın kesin sonucunu kuvvet ve kahramanlıktan çok kötülükler belirliyordu. Bu kazanılan zafer nasıl bir zaferdir? Her ikisi de topal ya da kör olan iki kişiyi kavgaya tutuşturursanız her iki taraftan da büyük kahramanlık beklememelisiniz. Fakat çevik bir insanla bu topalı dögüştürdüğünüz zaman vuruşanların eşitsizliğini hemen fark edersiniz. Kısa bir süre sonra topal yere serilecektir. İlk zamanlarda düşmanlarımız ve biz birbirimizle hemen hemen eşit olarak savaşıyorduk. Durum

bugün böyle değildir. Düşmanımız olan Türk dikkatli, hünerli, azakanar ve işe yatkındır. Savaşmasını biliyor ve kılı kırk yaran bir titizlikle bunun kurallarına uyuyor. Bütün bu niteliklerinin kaynağının ne olduğunu bana mı soruyorsunuz? Bunun yanıtını vereceğim. O, İran sınırlarından Viyana kapılarına kadar uzanan geniş ülkeleri egemenliği altına almıştır. İnşallah biz onun ordusuyla kendi ordumuz arasındaki farkı ve eşitsizliği bilmezlikten gelmeyiz! Fakat bize karşı kazandığı zaferler onun hakkında bize çok şey öğretmiş bulunmaktadır. O halde kayıplarımıza neden olan ve bunları onarmamıza engel olan yanlışlıklarımızı düzeltmekte tereddüt edecek miyiz?

Yine de bana alışılmamış ve tuhaf şeyler öneriyorsunuz, denilecektir. Çünkü biz, kuvvetleri ve sıklık düzeni bizimkilerle hiçbir ortak yanı olmayan ve her yönden barbara benzeyen yeni bir düşman karşısında bulunuyoruz. Dinleyiniz, yanıt vereceğim. İngilizler için humma ve Fransızlar için veba yüzyıllarca bu iki ulusun bilmediği birer hastalık olarak kalmıştır. Onlar bu hastalıklara yakalandıkları zaman hekimler ortak ve alışılmış ilaçları kullandılar. Bunlarla hastalığı tedavi edemedikleri gibi onun her yere yayılmasının önüne de geçemediler. Sonunda ölü sayısının çokluğu onları uyardı. Hekimler yeni hastalıklara karşı yeni ilaçların gerekli olduğunu anladılar. Bunları başarıyla uyguladılar. O zamana kadar bu ilaçlara karşı inatla direnen birkaç kişi de sonunda hekimlerin ustalığını kabul etmek zorunda kaldılar.

Hekimlerin bu davranışı, bugünkü koşullarda bizim tutumumuza örnek olmalıdır. Hangi önlemleri alırsak alalım, ne kadar özen gösterirsek gösterelim şu anda sahip olduğumuz kuvvetlerle Türk ordularının sel gibi akışını durdurmamız olanaklı değildir. Onları yenilgiye uğratmak için yeni bir yöntem uygulamak zorunludur. Yeni askerler toplamalı, bunları yeni bir düzen içine sokmalı ve yeni bir çeşit sıklık düzenine alıştırmalıyız. Önerdiğim bu değişikliklerin hiçbir devlet tarafından uygulanmamış olduğunu düşünmeyiniz. Romalılar bu yolla hemen hemen dünyanın bütününe sahip oldular. Yine bu yöntemle doğrudan doğruya Türklerin kendileri bu geniş imparatorluklarıyla onların yerini aldılar. Bu konuda bana yapılabilecek itirazları çürütür çürütmez bu askerî değişikliklerin yol açtığı başarılarından başka örnekler de vereceğim.

Önerdiğim yeni tasarının beğenilmeyişinin nedenlerini onun faydasızlığında aramak doğru değildir. Bunu, bu yüzyılın insanların gevşekliğinde ve çürümüşlüğünde aramak gerekir. En parlak ve en yararlı girişim ye-

nilmesi gereken birkaç zorlukla karşılaşır karşılaşmaz onlara her zaman olanaksız görünmektedir. Ateşkes imzalamaya, o denli onur kırıcı olduğu kadar aleyhte olan antlaşmalar yapmaya alışmış insanların üzerine çöken kasırgaları uzaklaştırmak ve dağıtmak için tasarladıkları tek kurtuluş yolu kendi korkaklıklarına sığınmak olmaktadır. Çünkü bu daha kolaydır ve kendilerine istenilenden daha az bir sorumluluk yüklemektedir. Hiç şüphe yok ki böyle bir sorumluluğu yüklenmek istemiyorlar. Fakat, Ulu Tanrım! hiçbir çözüm umudunun bulunmadığı sorunun her zaman en güç bir iş olduğunu bilmiyorlar. Bu kötü tutumlarından ötürü Türklerin bütün saldırılarını bizim üzerimize yönelttiğini, hattâ bizim başkentimize kadar gelen yolu onlara açtığımızı görmüyorlar. Gözü doymak bilmeyen Türklerin burada hiçbir korkuya kapılmadan kolaylıkla bizim zenginlik kaynaklarımızı ele geçirmesine karşı bir direnme gösterilmeyecek midir? Böylece Türkler, İmparatorluklarının sınırlarını genişletmek ve dinlerini yaymak için güvenli bir fırsat bulmuş olmuyorlar mı? Büyük bir zafer kazanmak için bizim korkaklığımızdan yararlanacaklarını düşünmemek mi gerekir? Bu tür fikirler bir takım kuruntuların ana kaynağı olmaktadır.

Savaş bana, bizi tamamen mahvolmak tehlikesinden kurtaracak en son ve en güvenilir bir yol gibi görünmediği için böyle bir girişimde bulunmaya herkesi ikna edecek kadar cesaret gösteremiyorum. Ne getireceği pek belli olmayan bir savaşın yerine benim için çok değerli olan ülke çıkarılarını sağlam bir barış üzerine oturtmak daha yararlıdır. Fakat burada artık başka seçeneğimiz yoktur. Savaş son umudumuzdur. Gevşekliğimiz, akılsızlığımız savaş gibi bu ağır yükü başlıca danışmanımız haline getirdi. Şu halde silahlanalım, kendimizi son nefesimize kadar savaşmak için hazırlayalım. Gelecekte bizi hiçbir şey durdurmasın. Bizi art arda bu utanç verici mütareke ve antlaşmalar yapmaya iten uyuşukluktan çabucak kendimizi kurtaralım. Yakınıımızdaki tehlikeyi sezelim. Bu tehlikenin büyüklüğü konusunda yanılıya düşmeyelim. Bizim boş ve anlamsız sebatımız yalnızca felaketlerimizi daha da pekiştirmekten başka bir işe yaramayacaktır. Savaşın kötülüklerinden kaçınmak akıllıca bir siyasadır. Fakat ele kaçınılmaz bir fırsat geçtiği bir zamanda bile harbi ertelemekte mi akıllıca bir siyasadır? Bütün kaynaklarımız tükeninceye kadar beklemek ihtiyatlı bir tutum mudur? Bu davranış, hastasına ağır ilaçlar vermeyi geciktiren ve bu gecikmenin sonunda hastalığın hiçbir ilacın kâr etmeyeceği kadar azmasına neden olan gönül alıcı bir hekimin tutumuna benzemektedir. İçimizde böyle bir hekimi kınamayacak bir kimse var mıdır? Bizim tavrımızla onun hastasına ilaç vermeyi gerektiren tutumu arasında hiçbir farkı yoktur. Silaha

sarılmayı geciktirmekle gittikçe zayıflıyor ve güçsüzleşiyoruz. Düşmanımızın kuvveti ise ölçüsüzce artmaktadır. Her gün elimizden birkaç yeri kopardığıdır. Yavaş yavaş üzerimize kadar gelen bir yol açmaktadır. Bu uyuşukluğumuz, bu sözde güvenliğimizden yararlanarak üzerimize çullanmak için bizimle bir mütareke imzaladı. Onun niyeti bellidir. Artık aldanmayalım. O hareketini, siyasasını buna göre düzenlemektedir. Aziz yurttaşlarımız! Hiç şüpheniz olmasın ki bugünkü uyuşukluk içinde kalmaya devam ederseniz uğursuz bir deneyimle benim tahmin ettiğim felaketleri görmekte geç kalmayacaksınız. İnanmazlığınızdan bekleyebileceğiniz tek sonuç ta bu felaket olacaktır. Yeterince güçlü ve inandırıcı sözcükler bulamıyorum. Henüz zaman varken hepimizi gerçekten tehdit eden felaketi önlemeye girişmemiz için size onun oldukça canlı ve oldukça ürkütücü bir tablosunu da çizecek güçte değilim. Yitirdiklerimizi gözlerimizin önüne getirelim. Bunlar, bizim elimizde kalan topraklarımızı savunmamıza, tetikte durmamıza yardımcı olacaktır. Bütün düşüncelerimizi, bütün dikkatlerimizi bu noktada toplamamız gerekmektedir. Parlak olduğu kadar zorunlu olan bir savaşı, barışın aldatıcı görünüşüne tercih etmek isteyen korkak yürekli ve ölgün ruhluların, benim tasarımın yeniliğini oluşturan çalışma, zorluk ve güçlüklerin hepsini, sizleri ürkütmek için birer bahane olarak kullandıklarını itiraf etmek utanç verici değil midir? Büyük tasarılar için yüce duygular taşımak gereklidir. Yüzyılımızın bayağı ve yavan düşünce tarzını aşamazsak önerilerimizin gerçekleşeceğini sanmak hayal olur. Kendimize yaraşır fikirler üretmek için, gelecek kuşakların en sonuncusunun bile hayran olmaktan kendilerini alamayacağı büyük kahramanları, büyük adamları gözlerinizin önüne sereceğim. Örnek olarak onları alınız. Halkın iyiliğine çalışmak onlar için her zaman en önemli bir iş oldu. Onlar büyük cesaretleriyle olduğu kadar yüce sabırlarıyla da vatanlarını savunmak, onurlarını korumak uğruna en büyük engelleri aşmasını bildiler.

Isparta Cumhuriyeti'ni güçlü bir şekilde kurmak isteyen Lykurgos³² bu şehrin yurttaşlarının servetleri arasında tam bir eşitlik kurarak devleti sağlam temeller üzerine oturtacağına inanıyordu. Bu tasarıya göre fakirler ortadan kalkıyor, zenginlerin fazla malları bunlara verildiğinden herkes arasında eşitlik sağlanmış oluyordu. Artık onlar arasındaki en büyük ayrırı-

³² Lykurgos, Lakonya kralı Eunome'un oğlu idi. Genç yaşta tahta çıkan kardeşi ölünce onun oğlu Kharillaous'un naipliğini yaptı. Bu hükümdar çok küçük olduğu için Lykurgos onun adına kiralığı yönetti. Adını, bilgeliğini ve hakkaniyetini ölümsüzleştiren birçok yasalar koydu (Bk. Plutarkhos, *Paralel Hayatlar*).

mı yalnızca en fazla erdemli olmak belirleyecekti. Bu çeşit bir tasarı ancak büyük güçlüklerle dolu idi. Büyük servet sahibi olanlar ve parlak bir zenginlikten yararlananlar, cimrilik ve tamahkârlıktan kaynaklanan bir şiddetle buna karşı çıktılar. Hepsi eski yasaların yürürlüğe konmasını istiyor ve haksızlığa uğradıklarına inanıyorlardı. Bu çağrılar Lykurgos'un tasarısını gerçekleştirmek için daha sert bir tutum içine girmesine neden oldu. Çünkü bunun yararlı olduğuna giderek daha çok inanmaya başlamıştı. Günün birinde bir toplantıda sorun o kadar büyük bir heyecanla tartışıldı ve toplantıya katılanlardan bazıları öyle bir öfkeye kapıldılar ki Lykurgos'un bir gözünü çıkarmaktan kendilerini alamadılar. Bu, oturumu kapatan ihtilalin ve hoyratlığın en son işareti oldu. Lukurgos'un yerinde bir başkası olsaydı şüphesiz bu tasarıdan vazgeçerdi. Fakat tam tersine o, tutarlı bir yol izledi. En önemli çıkarlar, kamu çıkarlarıyla uzlaştığından zenginler, halkın çıkarları doğrultusunda özveride bulundular. Onun halkı kollayan cesaret ve azmi gittikçe güçlendi. Düşünceleri uzlaştırdı, zenginleri sakinleştirdi, bu yasanın gerekli olduğuna herkesi inandırdı ve onu uyguladı.

Ben hemşehrilerimize karşı silaha sarılmanızı istemiyorum. Düşmanlarımıza, kendileriyle anlaşmamız olanaksız olanlara karşı silaha sarılmanızı istiyorum. Lykurgos, sadece bir şehri daha parlak bir duruma getirmek için büyük bir metanetle yaşamını tehlikeye attı ve en büyük güçlükler onu yıldırmadı. Siz, Türk barbarlığına karşı varlığını ve özgürlüğünüzü savunmak zorundasınız. Onun açgözlüğüne karşı korumak zorunda bulunduğunuz mirasınız söz konusudur. Hangi şiddet sizi canlandıracak ve harekete getirecektir. Sizin için zorluklar yok mudur? Tıpkı Lykurgos gibi, engeller size taze bir kuvvet vermelidir. Ülkenizin esenliği olan dâvanız için hâlâ yüce amaçlara sahip bulunuyorsunuz. Siz Hıristiyansınız ve Tanrı size, onun yüce adını zaferle taçlandırmak için silaha sarılmanızı buyurmaktadır.

Doğrusunu söylemek gerekirse Romalılar, ihtiyatlı olmaktan ve yumuşak başlı önlemlerden çok silahlarının gücüyle bütün ulusları egemenlikleri altına aldılar. İmparatorluklarının iç ve dış olaylarına karşı son derece dikkatli olan Romalılar, yalnız tehlikenin bekleliğini yapıyor, eğer korkulacak bir durum ortaya çıkarsa hemen bunun önüne geçiyorlardı. Silaha sarılmak ve *ibant ad saga*³³ denilen zırhlarını giyinmek için diğer bütün işleri-

³³ *Ire ad Saga. & redire ad Togas.* Çiçeron. Sagum, Romalıların savaşa gittikleri zaman üzerlerine giydikleri bir çeşit giysi idi. Barış zamanında Toga denilen elbiseler giyiyorlardı.

ni bırakıyorlardı. Gözlerinizin önüne serebileceğim en yüksek düzeyde akla yatkın bir başka örnek hangisidir? İçinde bulunduğumuz tehlike o kadar büyük, bize o kadar yakındır ki bu imparatorluğumuzun tamamen yıkılması anlamına gelen, korkmak zorunda olduğumuz bir tehlikedir. Geç olmakla birlikte tıpkı Romalılar gibi silaha sarılalım, sıklık düzenimizi yeniden sağlamak ve sadece bununla uğraşmak için diğer bütün işlerimizi bir yana bırakalım. En önemli olan da budur. Bu karanlık geleceği yarıp geçiniz. Eğer Türk üzerimize saldırır ve silahları zafere ulaşırsa onurumuzu, özgürlüğümüzü, malmızı, mülkümüzü ve tapınaklarımızı elimizden alıp gitmeyecek midir? Bu denli utanç verici tehlike içinde bulunan bir başka devlet kesinlikle yoktur. O halde sevgili yurttaşlarım; sizin için Türk yönetimi altına girmekten daha korkunç bir talihsizlik olmadığını biliniz. Tehlikeyi önlemek için silaha sarılmaktan başka bir kurtuluş yolu olmadığını size yinelemekten bıkmayacağım.

Probus imparator ilan edildiği zaman senatoda verdiği söylevin ilk sözleri *militemus* yani savaşalım olmuştur. Cumhuriyet, birkaç yıldan beri bazı yenilgilere uğramıştı. Bu bilgin devlet adamı, bu yenilgileri asker arasındaki gevşekliğe ve ahlak bozukluğuna bağlıyordu. Roma adının eski görkemine ve ilk parlaklığına kavuşması için büyük bir özenle askerî sıklık düzeni yeniden kurmanın gerekli olduğunu savunuyordu. Büyük bir güçle ve inandırarak konuşmakla birlikte, bu söylevinde o, daha sonraki fetihlerin de gösterdiği gibi, bir ulusun onurunun, şan ve şöhretinin ve en büyük desteğinin yeniden çekidüzen verilen sağlam kuvvetlere bağlı olduğunu pek kanıtlayamamıştı. Öyleyse Probus'un yolundan gidelim. Savaşalım ki bütün yeryüzü silahlarımız sayesinde eski Germanlerin değerini anlasın. Cesaretimizi azaltacak zorluklar ve angarya yoktur. Size daha önce de söylediğim gibi bu daha az bir masrafa ve rahatımızdan özveride bulunmamıza bağlı görülmektedir. Yaşamın değeri parayla ölçülemez ve biz parayı harcamak için içinde bulunduğumuz tehlikeden daha mı sıkışık bir durumda bulunacağız? Sahip olduğumuz mal varlıklarının bir kısmıyla bizden sonrakilerin güvenliğini sağlayalım. Aile babaları, sağduyu sahibi insanlar, kırlarda hırsızların peşinden koştukları zaman bahçelerindeki meyvelerin varlığını hiç hesaba katmıyorlar. Fakat bunlar, evlerinde oldukları zaman duvarları sağlamlaştırıyor, iyi kapılar yaptırıyor ve bunlara kilit taktırıyorlar. Bunların harcadıkları paraya acımak mı gerekir?

Büyük bir fırtınaya tutulmuş olan kaptan, gemisini kurtarmak için en değerli olan eşyasını dahi üzülmeden denize atar.

Hekimler, vücudun geri kalan üyelerini kurtarmak için kangren olmuş bir uzvu kesip atmaktan çekinmezler.

Türk gibi düşman bir komşusu olan bizler, mal ve mülkümüzün istikrarlı ve güvenlik içinde bulunduğuna inanacak kadar saflık mı göstereceğiz? Biz, tam tersine onun bunları günden güne elimizden çekip almasını bekliyoruz. O hayasızdır. Antlaşmaları bu kötü inançla yapmakta ve onları hemen bozmaktadır. Siz onun için ekiyor ve onun için biçiyorsunuz. Şimdiden ambarlarınızın kendisine ait olduğunun hesabını yapmaktadır. O, gelecekteki haklarının tasarısıyla uğraşmaktadır. Türk; Asya, Mora, Trakya, Bulgaristan, İllirya, Macaristan ve daha pek çok ülkelerin mallarını soyup soğana çevirdiği gibi sizin de malınızı mülkünüzü gasp edecektir. Sizden istediğim askerleri toplamak için ne kadar sağlam bir gerekçeniz var, değil mi? Bu kuvvetler olmaksızın mal ve mülkünüzün güvenlik içinde olacağını düşünmeyiniz. Bu ister değerli taşlar olsun, ister altın olsun mallarınızı bekleşsiz herhangi bir meydana bırakmak ve hırsızların açgözlülüğüne terk etmek anlamına gelmektedir. Kendimizi sefilliğe teslim etmeyelim. Bugünkü koşullarda böyle bir tutum, sağduyudan yoksunluk anlamına gelmektedir. Düşmanımızın hazinelerimizi bulduktan ve ganimetlerimizle zenginleştikten sonra, talihsizliğimize pıntılık suçlaması ve yalan dolu hakaretler eklemesinden korkmamız gerekir. Zaten sizden aşırı bir masraf yapmanızı istemiyorum. Kaldı ki böyle bir durum barış zamanında bile devlete ödemek zorunda olduğunuz vergileri biraz daha arttıracaktır. Savaş zamanında bu vergiler daha düşük ve daha az olacaktır. Düşman tarafından sıkıştırıldığınız zaman yabancı bir ülkeden çarçabuk asker toplamak zorunda kalacaksınız.

Bu tasarıda iki gerçek yarar bulacaksınız. Birincisi; cebinizdeki paranız elinizden çıkmayacaktır. İkincisi; bu paranızın bir kısmının vilayetlerinizdeki valilerin ve mültezimlerin eline geçmesine fırsat vermeyeceksiniz. Çünkü bunlar, ellerinde toplanan paranın bir kısmını zimmetlerine geçirirler. Bu onlar arasında oldukça yaygınlaşmış bir tekeldir. Buna alışıldığı gibi yolsuz kazanç denir ya da bu durum kamu zararına namusluca(?) zenginleşmek anlamına gelmektedir. Biz buna daha uygun bir ad bulabiliriz. Fakat bunun üzerinde daha uzun olarak başka bir yerde duracağım.

Eğer bu iki kolaylık, sizin benim tasarıma katılmanıza yeterli değilse bir kez daha Romalılar örneğini gözlerinizin önüne sermeme izin veriniz. Bakınız bu halk nasıl bir bilgelikle yönetiliyordu. Roma, İmparatorluğunun savunmasını ve korunmasını hiçbir zaman kendi yurttaşlarından ol-

mayan askerlere emanet etmedi. Bu kuvvetlerin sadece kendi vatanları için savaştığına inanmıyor musunuz? Onlar, Galyalıların yiğitliğine karşı direnmediler, İtalyanların ihanetlerini etkisiz kılarak onları kendi egemenlikleri altında köleleştirmediler mi? Annibal'ın³⁴ rüzgâr gibi fetihlerini durdurup aynı zamanda Filip'i³⁵ ve Antiyoh'u³⁶ yenilgiye uğratmadılar mı? Onların uydukları, sizi onun kuralları içinde görmek istediğim sıkıdüzen yeni ve alışılmamış bir şey değildir. Fakat iyice inanmak için Romalıların tarihlerini değişik açılardan yazmış olan bütün yazarları okuyunuz. Bunların hepsi şu noktada uzlaşmakta ve hep birden askerleri seçmekten çok onları sıkıdüzen altına almanın daha önemli olduğunu söylemektedirler. Vegece³⁷, ilke olarak şunu yazıyordu. Hangi koşullar altında olursa olsun sayıca az olan askerler aralarında hüküm süren düzen ve sıkıdüzen sayesinde hiçbir değeri olmayan yığınları yenilgiye uğratırlar. Kısacası sadece iyi bir yöntem ve sıkıdüzen sayesinde bu ulusun Lejyonları dünyaya egemen oldu. Başlangıçta bir avuç olan bu insanların, sürü gibi olan Galyalıları, Mirmidonların kendileri için bir dev olan Almanları yenilgiye uğratmaları sıkıdüzen olmaksızın düşünülebilir mi? Eğer bu örnekler yeterli değilse ulusumuzun tarihi bize diğerlerini de verecektir. İspanyolların her zaman sadece sayı bakımından değil fakat kuvvet bakımından da bizden üstün oldukları söz götürmez bir gerçektir. Biz her zaman hile ve zenginlik bakımından da Afrikalılardan geride bulunuyoruz. Greklerin bizden daha sakınlı ve düzenbaz olduklarına da kimsenin şüphesi yoktur. Bununla birlikte biz, askerlerimiz için sağlam bir sıkıdüzen uygulayarak bütün bu üstünlükleri dengeledik. Hattâ bir süre sonra da onları geride bıraktık. Söylemeğe cesaret edeceğim gibi hukuk ve diğer bilimlerin yanında savaş tekniğinin öğretildiği okullar da vardı. Burada her gün değişik eğitimler yaptırılıyordu. Böylece genç askerler dayanıklı bir hale getiriliyor, savaşa alışıyorlardı. Görevlerini tam olarak yapmayanlar ağır bir biçimde cezalandırılırdı. Bu, amaca ulaşmanın en güvenilir yoludur. Savaş tekniğini mükemmel bir biçimde kavrayan biri onu büyük bir inançla uygulardı. Aldığı eğitim ve elde ettiği bilgiler, onun cesaretine taze kuvvetler katardı.

³⁴ Marcellus, Kartacalıların generali Annibal'ın ordusunu tamamen yenilgiye uğratmıştı.

³⁵ Tit. Quint. Flaminius, Epir'de Doctolophe savaşında Makedonya kralı Filip'e karşı büyük bir zafer kazanmıştı.

³⁶ Num. Acı Glabron, Suriye kralı Antiochus'u Asya'ya kaçmak zorunda bırakmıştı. Scipion onu izledi ve tekrar yenilgiye uğrattı.

³⁷ İmparator Valentinien adına yazdığı Savaş tekniği ile ilgili kitabında.

Şu sözler artık yanlış değildir: *Zaferi, çarpışmasını bilmeyen insan yığınlarından çok, savaşa iyi hazırlanmış küçük bir ordu kazanır. Onların arasında kargaşalık ve bozgunculuk başlayınca savunmasızca düşmanın avı olurlar.* Eğer düşmanımıza savaş açmak istiyorsak, yenilmez imparatorumuza yeni kuvvetler oluşturması ilhamını vermesi için bütün gücümüzle Tanrı'ya yakarmalıyız. Özenle seçilecek ve iyi bir eğitimden geçirilecek bu gençlik kısa bir süre sonra, bu geniş dünyayı fetheden eski askerlere eşit bir düzeye gelecektir. Efendimiz ön yargıyla hareket etmesin. Ona, anlattığım bu gelenekler yararlı olduğundan, ayakta kalmasına izin vermesi yararsız olduğu anlaşılır anlaşılmaz hemen yürürlükten kaldırmak gerekir. Bana öyle geliyor ki buyruğunuz altındaki halkların nasıl mutlu olacağını araştırırken bunun ancak yeni kurumlar oluşturmak ve eski kurumları canlandırmakla sağlanacağına büyük bir titizlikle dikkat etmelisiniz. Saltanatınızı ölümsüz kılabilecek olan da budur. Ne kadar önemsiz olursa olsun yapılan girişimler başlangıçta her zaman zor görünür. Fakat yeni milis kuvvetleri oluşturmak için savaş tekniğini iyice kavramış sağduyulu insanları seçmesini bildikten sonra artık bu işte zorluk kalmayacaktır. Bunlar düşmanla karşılaşmadan önce savaşmasını bileceklerdir. İstenildiği zaman harekete geçmeye hazır olacaklardır. Savaşın kesin sonucunu belirleyen öğeler kesinlikle asker sayısı ve bu askerlerin orduya katıldıkları zamana bağlı değildir. Bu sonuç; hareket, dikkat ve silahlı olarak sürekli yapılan eğitimle ilgilidir.

Söylediğim gibi kırsal kesimde oturanlar, savaşmak açısından bana diğer insanlardan daha uygun görünmektedir. Çünkü yorgunluğa, güneşin kızgınlığına, soğukun sertliğine alışmış olan bu insanlar asla sığınacak bir yer aramazlar. Saf olan bu insanlar, çılgın ve kösnül bir yaşantının zevklerini tatmadıkları gibi tarlalarında gördükleri ağır işlerden de şikâyet etmemekte ve memnun görünmektedirler. Çukur kazmasını, kılıç kullanmasını da bilirler. *Zaten şurası açıktır ki ölümün yaklaştığından daha az korkan kimse yaşamın zevklerini daha az tanıyan kimsedir.*

Şimdi devşirmeyi tasarladığımız askerlerin hangi yaşta olmaları gerektiğini inceleyelim. Bu konuda eski gelenek ve göreneklere uymak istiyorsak bu yaşın ancak on beş olması gerekir. En fazla bu yaş olmalıdır. Nesnelere bu yaşta zihin üzerinde etkisini çarçabuk gösterirler. Derin bir biçimde işlenmiş olarak yerleşirler. Kaldı ki yılların hantallaştırılmasından önce vücut için gerekli olan her türlü beden eğitimini de bu yaşta yaptırmak gerekir. Bir savaşçı hafif ve çevik olduğu zaman silah altında daha alımlı görünmektedir.

Salluste'un dediği gibi gençler arasından seçim yapmak gerekir. Eskiden, silah taşımaya gücü yeter yetmez toplanan bu gençlere en zorlu eğitimler yaptırılıyordu. Zamanı geldiğinde, vaktini işsiz güçsüz olarak geçirdiğinden ötürü pişmanlık duyacağı yerde bir askerin ilk yıllarında ve tam sırasında kendini eğitmesi daha iyi değil midir? Üstelik yüzeysel ve kısa bir araştırma savaş tekniği için yeterli değildir. Onun bütün inceliklerini kavramak için uzun zamana gereksinim vardır. İşte bunun ana çizgileri:

İyi bir askerin yaya ve atlı olarak savaşmasını, ok atmasını, kalkanını zırhını kuşanmasını, gerekli hareketler için zamanını ayarlamasını, bulunduğu yeri asla terk etmemesini, sırasından çıkmamasını, uzağa atış yapmasını, yakın mesafede döğüşmesini, siper kazmasını, çadır kurmasını, düşmanın kendisine yönettiği saldırıları püskürtmek için kalkanını iyi kullanmasını aynı zamanda rakibinin saldırılarını savuşturmasını bilmesi gerekir. Bir asker bütün bu konularda eğitildiği zaman artık onun savaşa gitmesinden korkmayınız. Düşmanı ne kadar korkunç olursa olsun böyle bir askerin saldırıya geçtiğini ya da kendini savunduğunu görmekten mutluluk duyacaksınız. Fakat bizim yeni milislerimizi toplamakla görevlendirilecek olanın; seçeceği kimsenin gözlerinde, yüz görünümünde, beden yapısında her askerde bulunması gereken bütün nitelikleri arayacak kadar dikkatli olması gerekir. Tıpkı hayvanlarda olduğu gibi insanların da değeri bir takım dış belirtilerle kendini göstermektedir. Silah kullanmak için seçilecek genç adamın bakışları keskin, başı dik, göğsü geniş, omuzları güçlü, parmakları iri, kolları uzun, karnı göbeksiz, bacakları yağsız ayakları ince olmalıdır. Bu nitelikleri taşıyan bir adamı bulduğunuz zaman artık onun boyuna bakmayınız. Kuvvetli ve gürbüz bir asker, orta boylu dahi olsa, uzun boylu bir askerden her zaman daha çok işe yarar.

Şimdi içlerinden asker seçilebilecek ya da seçilemeyecek mesleklere geçelim. Kuşçu, balıkçı, pastacı, dokumacı ve kadın ticaretiyle uğraşanların askere alınmasından yana olmadığını düşünüyorum. Buna karşılık çilingir, nalbant, dülgere, marangoz ve büyük baş hayvan avcılarının alınması gerekir. Bunlar genellikle kuvvetli oldukları kadar cesaretlidirler. Bundan ötürü tercih edilmelidirler. Devletin en güçlü dayanağı böyle insanlardır. Romalılar böyle düşünüyorlardı. Onlar, sarsılmaz temellere dayanan imparatorluklarını, şan ve şereflerini; askerlerini seçerken gösterdikleri titizliğe borçludurlar. O halde bu seçimin, ayırım gözetmeksizin rastgele birinin yapabileceği önemsiz bir iş olarak düşünülmemelidir. Tam tersine bu

iş, son derece önemlidir. Romalılar arasında Sertorius³⁸ bu konuda en fazla övülmeğe değer bir görevli olarak seçkin bir yer tutmaktadır.

Eyaletlerimizi korumakla görevlendirdiğimiz, canımız ve malımızı kendilerine emanet ettiğimiz bu askerlerin aynı zamanda iyi bir eğitimden geçmeleri de zorunludur. Dürüstlük ve yüce duygular her zaman iyi bir asker yaratır. Onur, kendisini geri çekilmekten alıkoymak ve onu her zaman başarıya ulaştırır. Zira yumuşak bir yüreği, alçak bir ruhu eğitmek, yetiştirmek neye yarayacaktır? O karargâhta yalnızca ücret almak ve onu harcamak için bulunacaktır. Bu sonuç, su götürmez derece açıktır. Kararsız bir biçimde askere alınmış bir kimseden yumurta kapıya geldikte onun büyük bir değere sahip olduğunu gösteren işaretler beklenmemelidir.

En uğursuz deneyler bize, bir askerın seçilmesi ve yetiştirilmesinin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Çünkü uzun bir barıştan yararlanarak bu iki noktaya yeterince dikkat edilmemiş, savaş zamanı gelip çatığında oldukça kötü kuvvetlerimizle birlikte bizler her zaman yenilmişizdir. Aldatıcı bir güvenlik içinde bulunduğumuz şu sıralarda bile en iyi subaylarımız bütün askerî eğitimi bırakarak kendilerini tamamen ev işlerine vermiş bulunmaktadırlar. Bunların askerleri de uşak olarak onlara hizmet etmektedirler. Bu sayede askerler hizmetten ve eğitimden başışık tutulmaktadırlar. Bir arkadaş olarak göreceği yerde kendisini sürekli olarak hor gören ve uşak gibi kullanan bir subaya, savaş zamanında bu asker hangi gözle bakacaktır?

Şurası su götürmez bir gerçektir ki silah altına almak istediğimiz ve kendilerini yeni bir yöntemle yetiştirmek istediğimiz kimseleri seçmek işi; son derece dikkatli, oldukça sakımlı ve savaş tekniğinde büyük bir deneyimi olan kurullara emanet edilmelidir. Bütün bu nitelikleri kendinde toplamış böyle insanları bulmanın güç olduğunu biliyorum. Asla bilemeyeceği bir şeyi başkalarına kim ve nasıl öğretebilir? İşte bizim durumumuz budur. Atalarımızın ve bizim o kadar uzun yıllardan beri içine daldığımız uyumsuzluk, eski askerî eğitimlerimizi bize ihmal ettirdi ve tamamen unutturdu. Ne kadar büyük bir yanlışlık yaptık? Niçin Lakonyalıları taklit etmiyoruz. Son savaşlar bize bu konuda yeterince fırsat verecektir.

³⁸ Q. Sertorius, büyük bir asker olduğu kadar iyi bir hatip idi. Marius'un tarafında yer aldı ve uzun süre Sulla'ya karşı büyük bir cesaretle döğüştü. İspanyollar onu talihine uygun olarak Romalıların Annibal'ı olarak adlandırmışlardır. Dostlarından birinin verdiği ziyafet sırasında sofrada katledilmiştir.

Son derece bilge olan bu insanlar ilk konuşlandıkları andan itibaren savaştaki bütün gelişmeleri büyük bir dikkatle izliyorlardı. Bir çoklarının düşündüğü gibi kahramanlığı ya da basit bir raslantıyı birbirine mal etmiyor, başarıların ve kayıpların nedenlerini özenle araştırıyorlardı. Bunlar herşeyin savaş tekniğinden, iyi ya da kötü bir düzenden silah kullanmada askerlerin elde ettiği az ya da çok sıkıdüzenden kaynaklandığını gördüler. O zamandan itibaren harp okulları açtılar, gençliği yetiştirmek ve eğitmek için usta hocalar buldular. Bu adamlar ne kadar övülmeye ve hayranlık duyulmaya layıktırlar. Çünkü onların ilerletmek için büyük bir çaba gösterdikleri bu sanat olmasaydı diğer bütün şeyler yok olup gitmeye mahkûm olacaktı. Kendilerinin yolundan giden Romalılar, onların bütün askerî yöntemlerini alarak yazılı kurallar haline getirdiler.

Bu iki örnek, iyi eğitilmiş birliklerin daha az eğitim görmüş kuvvetlere karşı ne kadar üstün olduğunu size kanıtlamak için yeterlidir. Lakonyalıların generali Xantipe³⁹, Attilius Regulus'un komuta ettiği Roma ordusunu kesin bir yenilgiye uğratmış ve onu tutsak almıştı. O zamana kadar hep Kartacalıları yenen Attilius'un üstünlüğü hile ve oyunlarından ileri geliyordu. Tek bir meydan muharebesinde Xantipe, bu uzun savaşlara son vermiştir.

İtalya'ya girmeyi kafasına koymuş olan Annibal, bu tasarısını açığa vurmadan önce kuvvetlerini iyice düzenlemek ve sıkıdüzen altına almak için Lakonyalılarından savaş tekniğinde iyice pişmiş insanlar istedi. Bu akıllıca önlemleri sayesinde ki o sayıca kendisinden üstün olan Romalıları defalarca ezdi. Düşüncelerimizi en güvenilir bir biçimde ortaya koyan özdeyişleri şöyle sıralayabiliriz: *Barış isteyen her zaman savaşa hazır olmalıdır. Düşmanı yenmek için iyi eğitilmiş sağlam kuvvetlere sahip olmak gerekir. Zafer asla raslantılara bağlı değildir. Savaş tekniğinde en ileri olanlar zafer kazanırlar. Hiç kimse, kendisinden daha güçlü bildiği bir düşmana saldıracak kadar gözüpek değildir.*

Annibal'in kendi ordusu içinde uygulanmasını istediği yeni sıkıdüzen için gerekli olan yöntem işte şöyle idi: Kışın süvarileri eğitmek için ortalığa kum, saz, sap ve saman serpilirdi. Yağışlar ve şiddetli rüzgârlar ova-

³⁹ Lakonyalıların generali olan Xantipe, Romalıların birkaç kez yenilgiye uğratmış oldukları Kartacalıların yardımına koştu. Bu adam, Büyük İskender kadar yiğit ve cesurdu. O, birçok karşılaşmada Romalıları bozguna uğratarak Kartaca Cumhuriyeti'nin özgürlüğünü kurtarmış ve huzurunu sağlamıştır.

da yayaların eğitim yapmalarını engellediği zaman siperler kazılıyordu. Sadece soğuk olduğu zaman atlı ve yaya askerleri açık araziye çıkarılıyordu. Bu yöntem sayesinde hiçbir şey bunların eğitimini engellemiyordu. Askerlerin cesaretlerinin azalmasından ve vücutlarının hantallaşmasından korkmaya gerek yoktu. Bu geleneklere bağlı kalınız ve şunları da buna ekleyiniz: Barış zamanında askerlerinize savaş oyunları yaptırınız. Ormanlardaki ağaçları onlara kestiriniz. Hızlı yürümelerini sağlayınız. Silahlı oldukları, sırtlarında çantaları bulunduğu halde koşturunuz. Nehirleri yüzerek geçmelerine çalışınız. Böylece onları, savaş sırasında kolayca üstesinden gelebilecekleri ve yapabilecekleri işlere barış zamanında alıştırmış olursunuz. Fakat hangi zaman ve hangi koşullar altında olursa olsun elinizin altında bulunan düzenli birlikleri ya da milisleri eğitmeye asla ara vermeyiniz. Savaşa iyi alıştırmış ve iyi eğitilmiş bir asker ancak çarpışmak için soluk alır. Alışkın olmayanlar döğüşten kaçır. Kalabalık fakat düzensiz bir ordudan çok iyi eğitilmiş küçük bir orduyla zafer kazanmak daha güvenilir bir yoldur. Askere eğitim yaptırmaktan vazgeçilir ve silah kullanma alışkanlığı yitirilirse köylüden hiçbir farkı kalmaz. Çünkü her ikisinin de yeteneği savaşta elverişli değildir.

Bu konuyu artık daha çok uzatmak istemiyorum. Benim bir yana bıraktığım konulardan hiçbir şeyi eksik bırakmayarak bütün ayrıntılarıyla anlatan bilgin kişi Vegece'den okumak olanaklıdır. Ben yalnızca konuyu bir sonuca bağlamak için bir iki noktayı belirtmekle yetineceğim.

Eğer iyi bir kuvvete sahip olmak istiyor ve ordularımızı eskiden olduğu gibi güçlü bir biçimde görmek isteyecek kadar üzerlerinde titriyorsa askerlerimizi seçerken gösterdiğimiz özeni onları yetiştirirken de göstermeliyiz. İnsanları yozlaştıran savaş duygusu değildir. Lakonyalıların, Atinalıların ve Marslıların⁴⁰ içinde doğup yaşadıkları iklimin erdemleri de tükenmiş değildir. Eğer hiçbirimiz bu büyük insanlara benzemiyor ve hiçbir değer taşımıyorsak bu, uzun süren bir barışın sağladığı güvenliğin bizi aylaklığa, tembelliğe sürüklemiş olmasından ileri gelmektedir. Birçok kimse yalnız sivil işlerle uğraştı ve askerinin eğitimi gittikçe savsaklandı. Bu alanda bir rekabete de girilmedi ve sonunda toptan unutuldu.

Romalılar Birinci Pön savaşından sonra öyle bir tutum içine girdiler ki yirmi dört yıllık bir barış dönemi kendilerine silah kullanma alışkanlığını unutturdu. Kendilerini kaptırdıkları işsiz ve güçsüzlük, umursamazlık,

⁴⁰ Marslılar, Ren boylarında oturan Cermen budunlarından biriydi ve bunlar oldukça savaşçı bir kavimdi.

onların cesaretlerini o kadar gevşetti ki o zamana kadar yığınla ulusu yenilgiye uğraşmış olan Romalılar ikinci savaşta Annibal’a karşı direnemediler. İlk savaşlarda sürekli olarak bozguna uğradılar. Generalleri öldürüldü. Orduları dağıtıldı. Fakat bu yenilgilerle kendileri de yenme sanatını öğrendiler. Savaşa alıştılar, kuvvetlerine çekidüzen verdiler. Silahlı eğitimler yaptılar.

O halde asker olmak için gençleri seçmek ve onları savaş sanatında iyi eğitmek gerekir. Fakat bu gençlerin kendi aramızda seçilmesinde oldukça büyük yararlar vardır. Masraflarını yüklenerek dışarıdan getirttiğimiz ve yalnız para uğruna savaşıcak olan yabancılara göre bize daha ucuza mal olacaktır.

Romalıların eğitim yapmaya ve askerî sıklık düzene ne kadar çok önem verdikleri Vegece’in⁴¹ yazılarında ve bunlarla uyum içinde bulunan tarihçilerin eserlerinde açıkça görülmektedir. Romalılar bu konuda sadece Persleri, Makedonyalıları ve tarihte iyi bir nam ve değer bırakmış olan diğer bütün ulusları taklit etmekten başka bir şey yapmıyorlardı. Savaş sanatında dünyanın en deneyimli insanı olan Ksenophon’un⁴² yazdığına göre Büyük Kurus’un savaş tekniği bakımından seçtiği ve eğittiği askerlerin Romalılardan hemen hemen hiçbir farkı yoktu. Bu prens bütün Doğu imparatorluğunu kısa sürede fethetmenin yolunu burada buldu. İşte bu büyük yazarlardan biri olan Arrian⁴³, kendi adamlarını nankörlükle suçlayan İskender’e şunları söyletmektedir:

“Babam Filip sizi koruyuculuğu altına aldı ve sizleri uyrukları arasına kattı. Siz daha önce başıboş dolaşıyor, serseriler gibi geziyor ve her şeyden yoksun bulunuyordunuz. Çoğunuz derilere bürünmüş çobanlardınız ve o denli herkesin hedefi haline gelmiştiniz ki bu derilere sahip olabilmek için İlliryalılarla, Triballarla ve bütün Trakyalı kavimlerle, bütün komşula-

⁴¹ Flavius Vegetius, İstanbul’da doğmuş ve imparator Valentianus zamanında yaşamıştır. Bu büyük adam, Romalıların askerî düzenine ilişkin mükemmel eserler yazmıştır.

⁴² Ksenophon Atina’da doğdu. Sokrates’in öğrencisi oldu. Hem filozof, hem savaşçı, hem de tarihçi olarak ün yaptı. Çok sayıda eseri vardı. Bunların içinde en tanınmış Kurus’un kardeşi Artaxerxes’e karşı savaşlarını anlatan Onbinlerin Dönüşü (Anabasis)’dür. Kendisi o denli sürükleyici idi ki *Attika’nın Arısı* olarak üne kavuşmuştu.

⁴³ Arrianus, İzmit’te doğmuş ve Epitacte’in öğrencisi olmuştur. Geniş bilgisiyyle kendisini kabul ettirmiş ve konsüllüğü kadar yükselmişti. İmparator Markus Aurelius zamanında Cumhuriyetin ilk sırada yer alan görevlilerinden biriydi. Pek çok tarih yazmıştır ki bunlar arasında Büyük İskender Tarihi, adının ölümsüzleşmesi için yeterlidir.

rınız olan bu korkunç dağlılarla savaşmanız gerekiyordu. Babam sizleri ovalara indirdi, verimli topraklara yerleştirdi. Üstünüzü örten bu derilere karşılık size güzel giysiler giydirdi. Sopalarnız yerine size taşımanız için silahlar verdi. Komşularınıza karşı kendinizi koruyacak duruma gelmeniz için bunları kullanmasını size öğretti. Oturduğunuz yerlerdeki durumunuza güçlendirmek, buraların doğal tahkimatından yararlanarak silahlarınızın gücünü arttırmak becerisini size sağladı. Siz bütün bu lütufları unutarak, vb...

Buradan kolayca anlaşılacağı gibi Makedonyalı kralların, imparatorluklarının sağlam temellerini atmak için kullandıkları askerler kaba insanlar, dağlılar ve çobanlar olmuştur. Bunları iyi birer asker olarak yetiştirmek için sık sık eğitim yaptırıyorlardı. Bu kanıtlara Sicilyalı Diodore'un da tanıklığı ekleyeceğim. Bu yazarın dediğine göre söz konusu birlikler içinde sıkıdüzeni sağlamaya karar vermiş olan Filip, onlara ancak kullanabilecekleri, taşıyamayacakları kadar ağır olmayan silahlar veriyordu. Daha sonra kendilerine bütün askerî eğitimleri yaptırıyor. Üstelik *o falanj* adını verdiği, her zaman Makedonyalılara özgü olan oldukça sağlam bir piyade sınıfı yarattı. Bunları tıpkı Truva kuşatmasına katılan büyük askerler gibi eğitti.

Diodore, iyi yetiştirilmiş kuvvetlerin az eğitilmiş olan kuvvetlere olan üstünlüğünü, İskender'in ünlü Halikarnossos şehrini nasıl kuşattığını anlatırken açıklamaktadır.

Onun anlattığına göre Makedonyalı yaşlı askerler bütün yaşamları boyunca ağır işlere alışmak için çalışmaktan, tehlikeli işlere atılmaktan ve Filip'in bayrağı altında çarpışarak zaferler kazanmaktan geri kalmadılar. Onlar her fırsatta yenmeğe alışmışlardı. Bunlar sadece deneyler sayesinde savaşları kazandılar; sürekli bir inceleme sayesinde savaş tekniğini öğrendiler; kuvvet ve değer bakımından diğer bütün ulusları geride bıraktılar. Onlar arasında ne büyük bir sıkıdüzen vardı! Yeniyetme askerlerin düşman görüldüğü zaman titremeleri halinde eskiler onları en acı bir dille, korkaklıkla suçluyorlardı. Diodore anlatımını sürdürerek Halikarnassos'un kuşatıldığı sırada burayı savunan Karyalılar öyle yaman bir huruç hareketi yaptılar ki herkes bir süre sonra İskender'in kuşatmayı kaldıracağını sanıyordu. Fakat son derece iyi eğitilmiş ve öylesine alışmış olan Makedonyalı askerler hemen toplanıyor, saflarını sıklaştırıyor, kalkanlarını birbirine geçirerek düşmanın üzerine öyle şiddetle saldırıyorlardı ki savaş alanında ölmeyenler canlarını şehre atarak zor kurtarıyorlardı. Bunlar

bütün Doğu’yu fetheden askerlerdi ve Büyük İskender onların kahramanlığı sayesinde o kadar büyük şan ve şeref kazandı.

Fakat hâlâ çekingen insanların seslerini yükselttiklerini görüyorum. Bunların; geleneklerin zamanla değiştiğini ve eski alışkanlıkların bugünkünden farklı olduğunu, eskiğin mezara gömdüğü bu kuralları canlandırmanın akla aykırı olduğunu ve bizim çağımıza uygun değerler yaratmamızın gerekli olduğunu söylediklerini iştiyorum...Böyle düşünmek oldukça saçmadır. Bizden çok uzak zamanlarda doğru ve yararlı olan bir şeyin çağımıza da uygun olacağı açıkça sezilmektedir. Ben sadece şimdiki durumuzu, eğer yapabilirsem, birazcık sağduyu sahibi olan bir insanın gözleri önüne sermeğe çalışacağım. Ona, yeniden yapılması gereken işin kaynağını ve ilkesini açıkça göstereceğim. Her şeyi açık seçik sergiledikten sonra, bana karşı çıkanlara bir soru sormakla yetineceğim. Deyeceğim ki başkalarının görüşlerini reddedecek ve çürütecek kadar bilge ve aydın olduğunuza inandığınız sizler; bizi mahveden hastalıkları iyileştirmek için neden akıl vermiyorsunuz? Niçin hareketsiz kalıyorsunuz? Düşüncelerdeki gelişme yetersiz midir? Alışkanlıklarının ve geleneklerinin tutsağı olan bu insanlar, belki de sıkıdüzenleri bizden farklı olduğu için Türklerin iyi asker olmadıklarını ileri süreceklerdir. Eğer böyle düşünüyorlarsa onların yanıldığını göstermek, gözlerini açmak benim için kolaydır. Dünyanın her köşesine korku salan ve sayısız zaferler kazanan Türk gibi bir askerın seve seve övgüsünü yapacağım. Sanıyorum ki buna iyi bir asker gözüyle bakılmalı ya da hiçbir zaman öyle kabul edilmemelidir.

Bu asker, eskiden Romalılarda olduğu ve bizde de olmasını istediğimiz biçimde seçilir, devşirilir ve eğitilir. Bulunabilecek tek ayırım şudur ki Türkiye’de oldukça sık görülen bir uygulamaya bağlı kalınarak asla askerın kökenine bakılmaz ve kimi zaman en aşağı sınıftan da olabilir.

Türklerin *akıncı* (=alcange) dedikleri ve daha çok zorunlu hallerde kullandıkları gönüllülere gelince; benim üzerinde durmak istediğim askerler bunlar değildir. Türkler de tıpkı benim gibi bunlara fazla önem vermemektedirler. Burada sürekli silah altında bulunan, sultanların kendilerini kapı halkı arasına alacağı düşüncesiyle savaşlarda durmaksızın sivrilmelerine yardımcı olacak fırsatlar peşinde koşan askerler⁴⁴ söz konusudur.

Padişah her yıl imparatorluğun bütün eyaletlerine, Hıristiyan olarak doğmuş erkek çocukların üçte birini ya da dörtte birini devşirmek için ça-

⁴⁴ Yeniçeriler ya da Kapıkulu askerleri.

vuşlar (=Chiaoux) gönderir. Devşirmeler İstanbul'a geldiği zaman en yürekli olanlar, en çok yetenekli görünenler padişah, paşalar ve yüksek düzeydeki devlet adamlarının saraylarında hizmet etmek için seçilirler. Diğerleri alışıldığı üzere, bunları satın almak için kırsal kesimden ve eyaletlerden gelen müşterilerin buldukları bir meydana götürülür. Herkes bu çocuklardan kendisine en uygun düşenini bir altın(=écu) ödeyerek satın alır. Fakat her şeyden önce devşirmelerin her yaşta tanınmaları için adları, ülkeleri, anne ve babalarının durumlarıyla kendilerinin belirgin özellikleri resmî bir sicile kaydedilir. Böylece bu çocukları satın alan kimse ister köyde ister şehirde otursun, yine de denizleri aşip Anadolu'ya gidecek ve onu evine yerleştirecektir. Diyeceğim şu ki adam, bu çocuğu dilediği yere götürebilir, köle gibi kullanabilir ve her türlü ağır işte çalıştırılabilir. Bu gençlere gıda olarak ekmek, su verilebilir; kimi zaman da biraz haşlanmış et, meyva ya da sebze yedirilir. Onlar ancak zamanın yol açabileceği aşınmalara oldukça dayanıklı elbiseler giyerler. Onların İslam dininin kurallarına göre yetiştirilmelerine büyük özen gösterilir. Bu çocuklar böyle büyürler, yaşamın zevklerini, baba ocağında tadılan mutlulukları bilmeden büyürler. Güçlü, gürbüz ve her çeşit angaryaya dayanıklı insanlar olurlar. Devletin bu gençlere gereksinimi olduğu zaman buları satın alan kimselerden geri ister. Çünkü bunları satın almış olanlar sadece birer mutemettir. Bir çeşit toplu çalışma olan buralardan Yeniçeri ortalarına götürülürler. Yeniçeri ocağına giren birine önce ayda yalnız bir duka ödenir⁴⁵; bir süre sonra biraz fazla kimi zaman da daha az ulufe verilir. Yeni bir asker için bunun yeterli olduğu sanılır. Fakat girdiği koşuğa daha rahat yaşamak isteyen bir asker, yemek yapmak, odanın diğer hizmetlerini yerine getirmek koşuluyla arkadaşları onu bedava beslerler. Buna karşılık silah kullanmada en usta olan biri onu eğitir ve savaş tekniğiyle ilgili her şeyi kendisine öğretir. Bu kışlada belirli bir ilerleme gösterdikten sonra, kahramanlığını kanıtlayacak bir fırsat beklemesi gerekir. Acemilikten kurtulduğuna karar verince artık kendisine diğer Yeniçerilerin aldığı kadar bir ulufe ödenir⁴⁶. Bu umut, bu istek kimi zaman bu acemi askerleri o kadar yüreklendirir ki bunlar en eskilerden değerli olduklarını kanıtla-

⁴⁵ Bu ücret, aylıktan çok bir çeşit ikramiyedir. Çünkü bu asker parasız beslenir ve padişah giyecek masraflarını dahi üstlenmiş bulunmaktadır.

⁴⁶ Bir Yeniçerinin aylık ulufesi 8 dukadır. Çevrenin notu: Ocak defterine yazılan bir Yeniçeriye iki akça yevmiye verilir, terakkiye göre gündelik artardı. Bu, XVI. yüzyıl sonlarına kadar 8 akçaya kadar çıkmıştır (İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti teşkilatından Kapıkulu Ocakları*, I. Ankara, 1943, 412).

mak için oldukça çarpıcı hareketler yaparlar: Kimi zaman bunların kendilerini gösterdikleri anda bir üst dereceye yükselecek kadar yetenekli oldukları kabul edilir. Bunlar hemen kendi bölüklerinden birinin başına getirilir ve Türklerin *Sipahi*⁴⁷ olarak adlandırdıkları bu askerler padişahın özel koruyuculuk hizmetinde yerini alır ve ona refakat ederlerdi.

Bu çocuklardan satılmamış ve Enderun’a girememiş olanlar İstanbul’da kalırlar ve çalışabilecek yaşa gelinceye kadar bütün giderleri padişah tarafından karşılanır. İleri bir yaşa geldikleri zaman çeşitli işlerde çalıştırılırlar. Kimileri caddeleri temizler, kimileri de taş, ağaç, kiriş vb. taşıyarak inşaat işlerinde hizmet ederler. Yaşamak isteyen herkes çalışmak zorundadır. Olgun bir yaşa geldiklerinde bunlar, kara ya da deniz kuvvetlerine katılırlar.

Hükümdarın çeşitli hizmetleri için seçilenlerin geleceği, bütün bunların yazgısından oldukça farklıdır. İmparatorluğun belli başlı yöneticilerini bunlar oluşturur. Talihleri, yetenekleriyle birlikte onları en yüksek mevkiilere kadar çıkarır. Yeniçeri ağaları her zaman bunların içinden çıkar. Diğerleri amiral, beğlerbeyi, vezir ve paşa olurlar. Padişah zaman zaman kızlarını bunlarla evlendirerek onları onurlandırır.

İşte Türklerin askerlerini seçmek ve eğitmek için uyguladıkları yöntem budur: Sanıyorum ki onların kahramanlığını ve yaptıkları fetihlerin şaşırtıcı bir şey olmadığını yeterince anlattım, Bununla birlikte onların yine aynı ölçüde başarılı oldukları başka yolların da bulunduğunu söylemek yerinde olur. Fakat bunlar arasında en geçerli olanı bu devşirme sistemidir. Kimi zaman da askerlerini, kendi korsanlarının yakaladıkları tutanaklar arasından ve bizimle yaptıkları savaşlarda elde ettikleri kimseler arasından seçerler. Bunları; kendi yurtlarını, dinlerini unutmuş gibi görününceye kadar uzun süre saray (=Serraglio) dedikleri büyük evlere kapatırlar. Harem ağaları bunlara Arapça (? böyle) öğretir. Eski askerler, birinin gösterdiği başarıyı diğeri de gösterinceye kadar onlara silahlı eğitim yaptırırlar. Daha sonra bunları alışık oldukları en uygun işte görevlendirilmek üzere hapisten çıkartırlar.

Kimi zaman askerler, paşaların ve diğer beylerin ister parayla satın almış oldukları, ister savaşta tutsak ettikleri köleleri arasından da seçilir. Bu paşalar ve beyler bunları vermek zorundadır. Fakat bunların içinden

⁴⁷ Bunlar muhafız askerleridir.

sınanmamış, gerek vücut gerek cesaret bakımından hiçbir üstünlük göstermemiş olanların da hangi işe yatkın olduklarını belirlemek gerekir.

Amaçları oldukça yararlı olan bundan daha olumlu bir tutumdan söz edilemez. Tutsak edilmiş yığınla Avrupalı tanıdım. Bunlar tutsak oluncaya kadar kendi ülkelerinde oldukça sefil bir durumda bulunuyorlar ve bundan kurtulmak için hiçbir çaba göstermiyorlardı. Türklerin iyi eğitimi ve aralarında geçerli olan rekabet sayesinde bunların kısa sürede büyük bir gelişme gösterdiklerine tanık oldum. Öyle ki, bunlar, sadece iyi bir askerden geri kalmamak onuruna erişmekle kalmıyor, diğer askerlere de çeşitli alıştırılmalar yaptıracak bir güce ulaşmış oluyorlardı. Pencereden bakarken bana sık sık yeni askerlere eğitim yaptıranların kimler olduğu gösteriliyordu. Yanımdakilere bu adamların aslen hangi ulustan olduklarını soruyordum. Önce bunların mutlaka ya Partlı, ya Belhli⁴⁸, ya da Gürcü⁴⁹ olabileceğini sanıyordum. Çünkü bu kavimler eskiden beri silah kullanmada büyük bir üne kavuşmuşlardı. Fakat, bana; bunlardan birinin Macar, diğerinin Hırvat, ötekini Alman olduğu söylendiği zaman önce şaşırıdım. Ancak sonra kendime gelerek bunların silah altında gösterdikleri büyük başarıların doğuştan gelen yeteneklerine, ülkelerinde aldıkları eğitime ve yaptıkları çalışmalara bağlı olduğunu kavradım. Daha sonra düşünerek bunların bizde hangi mevkide bulduklarının bilinip bilinmediğini ve hangi işle uğraştıklarını sordum. Bana verdikleri yanıtta göre kimi bir mutfakta çalışarak aşçı yamağı olmuştur. Kimisi bir din adamı olarak yetişmiş; kimisi de sanatçı olarak eğitilmiştir. Fakat bütün bunların hepsi savaş zamanında ya da ateşkes (ki buna pek uyulmaz) sırasında tutsak alınarak İstanbul'a götürülmüş şu ya da bu paşanın hizmetine girmiştir...Şaşkınlığım gittikçe artarak bu adamların nasıl yaman birer savaşçı haline geldiğini sorduğumda bunların hizmetine girdikleri paşaların yanındaki silahşörler tarafından eğitildiklerini, kısa sürede ustalarını geçecek kadar büyük yetenekler gösterdikleri söylendi. Yine denildiğine göre bunlar son savaşlarda o denli parlak başarılar elde ettiler ki bunun sonucu olarak büyüklerin takdirini kazandılar ve yeteneklerine göre en yüksek görevlere getirildiler.

⁴⁸ Baktrianlar (Belhliler), İran'da Baktrian (Belh) denilen yerde oturduklarından adlarını buradan almışlardır.

⁴⁹ Massagetler (Gürcüler), İskit kavimlerindendi. Bunlar Hazar Denizi kıyılarında oturuyorlardı. Herodot, bunların Kraliçesinin Tomris olduğunu yazmakta ve bu kraliçenin, Kyros'un başını keserek kan dolu bir tulumun içine attığını bildirmektedir.

Aziz yurttaşlarım! İtiraf edeyim ki bu olayların anlatıldığını duymak bana gerçek anlamda o denli acı vermekte ve beni alışkanlıklarımızın Türklerden farklı olduğundan ötürü son derece üzmedir. Türkler için iyi bir insanın değerli bir taşın farkı yoktur. Onu iyi bir biçimde yetiştirmek için her türlü özeni göstermektedirler. Buna özellikle savaş sırasında ele geçirdikleri kimselerde silah kullanma konusunda bir takım yetenekler sezdikleri zaman daha çok dikkat ederler. Bizim düşünce tarzımızla onların düşünce yapısı arasındaki bütün farkı biliniz. Biz tam tersine kendimizi sıkıntıya sokmadan yurttaşlarımızın eğitimiyle ilgilenmeden bir köpeği, yırtıcı bir kuşu terbiye etmek, bir atı ehliştirmek için bütün çabamızı harcıyoruz. Türkler ise insanın diğer bütün hayvanlardan daha üstün olduğunu bizden daha iyi algılamış görünüyorlar ve yalnızca onu yetiştirmek için uğraşıyorlar.

Öyle sanıyorum ki askerimizi iyi seçmek ve iyi eğitmek konusunda ne yapmamız gerektiğini göstermek için yeterince örneği gözlerinizin önüne sermiş bulunuyorum. Üstelik bu örneklerin kanıtlandığı gibi önerdiğim yöntem kesinlikle yeni bir şey değildir. Silahların gücüyle de o kadar elverişli bir duruma getirilen bu yöntemi saydığım bütün bu devletler uygulamaktan da geri kalmamışlardır. Türkler bu yolu izleyerek bizden o kadar üstün bir duruma geldiler. Düşmanlarımız tarafından uygulandığı gerekçesiyle bu yöntemi kabul etmeyi red mi edeceğiz? Sağduyudan yoksun muyuz? Bizden daha aklıbaşında olan Onlar kendilerine yararlı olabilecek her alanda bizi özenle taklit etmeye çalışıyorlar. Eğer benim tasarımı uygulamaya çalışırsanız - Tanrı en mutlu bir raslantıyla bunun gerekli olduğunu kavramanıza yardımcı olsun - bu yolun devletimizin güvenliğinin temeli sayılan sağlam bir sıklıdüzene bağlı bulunduğunu görürsünüz. Oysa biz şimdiye kadar bu güvenliği tehlikeye düşürecek ölçüde ihmal içinde olduğumuzu çoktan kanıtlamış bulunuyoruz. Size yeniden söylüyorum ki güvenliğimizin bağlı olduğu umut, devletimizin kesin desteğini oluşturmaktadır. Her şey, kendisine ulaşılan yollar sayesinde sağlamlığını korur ve ayakta kalır. Krallıklar ancak silah gücüyle, iyi bir düzenle ve asker arasında kurulmuş olan sıklıdüzenle fethedilebilirler. Ve yine krallıkları elde tutmak sadece bunlara bağlı bulunmaktadır. Silahlar bir yana bırakılır, silah altında asker bulunmaz, askerî sıklıdüzen bozulursa en gelişmiş olan ülke bile bir süre sonra ya çöker ya da komşularının istilasına uğrar. Bir ülkenin güvenliği ne krallık asasıyla ne de taçla sağlanabilir. Bir kez daha yineliyorum ki bunu ancak silah gücü sağlar. Bu saydıklarımın geçerli ol-

duğu sürece hiçbir engel Romalıların tümenlerini durduramadı. Onlar, dünyanın en ücra köşelerine kadar bütün yerleri ele geçirdiler. Fakat bu değerler çürümeğe başladığı, eski sıkıdüzen kuralları bir yana itildiği anda askerin kahramanlığı yerini eğlence ve tembelliğe bıraktı. İmparatorluk daha o zaman çökmeye yüz tuttu. Ancak Roma burjuvaları⁵⁰ sadece kısa bir süre için, bütün imparatorluğa hükmeden bu zengin şehri savunabildiler. Roma saldırganların oyuncağı ve avı durumuna düştü. Alakarga masalında olduğu gibi herkes kendi payına düşeni ele geçirdi.

Aziz yurttaşlarım! Bizi tehdit eden tehlikenin ne kadar büyük olduğunu duyalım ve bize ne kadar yakın olduğunu görelim. Ve ondan kurtulmak için size önerdiğim yöntemlerle düşmanı başımızdan savalım. Karşılaşacağımız zorluklara asla aldırış etmeyelim. Engelleri aşabileceğimiz yiğitçe bir cesaret örneği gösterelim. Bir takım olaylar, ülkeleri yöneten imparatorları, ara sıra, sıkışık durumlarda ve koşulların zorlamasıyla, en âdil yasalardan ayrılmak, en iyi ve en yerleşmiş kuralları çiğnemek zorunda bırakır. Bu, patlamaya hazır bir hale gelmiş olan halkı yatıştırmak için başvurulacak zoraki bir çözüm yoludur. Fakat burada başka çeşit gereksinimler söz konusudur. Yardımlar bizi gözlerimizin önündeki tehlikeden kurtarabilir. Uyuşuk uyuşuk, savunmasız bir biçimde kendimizi bir başkasına teslim etmektense birinin yardımına başvurmak daha iyidir. Ama biz silahlara sarılarak kendimizi kurtaracağız. Hâlâ düşmanımızın boyunduruğu altında inleyen ulusların da sonsuza değin güvenliklerini sağlamış olacağız. Fakat önceden gerekli önlemleri almadan, oldukça iyi eğitilmiş birliklere sahip olmadan böyle bir girişimde bulunmak düşüncesizlikten başka bir şey değildir.

Aramızda hâlâ bulunan birkaç utangaç ruhlu kimse; kuvvetlerimizin, kaynaklarımızın Türklere karşı koymak için onların düzeyinde olmadığını ileri sürecek ve beni suçlayacaktır. Buna şöyle yanıt vereceğim. Ben burada yabancılardan sağlanacak birazcık yardımla her zaman düşmana kafa tutacak bir ordunun kurulması ve ayakta tutulması için gerekli olan sağ-

⁵⁰ Busbecq bu sözü Roma'da oturanlar yani Quirites'leri anlatmak için kullanıyor. Bu ad kendilerine aslında daha eskiden verilmişti. Söcüğün kökeni Sabinler ülkesindeki Cures şehriyle ilgili olabilir. Romulus, bu şehir halkıyla anlaşmaya yanaşmadan önce onlara, burjuva hukukunda yararlanma hakkını verdi. Böylece Romalılar ve Sabinler hiçbir ayırım gözetilmeksizin Quirites'ler diye adlandırıldılar.

lam ilkeleri veriyorum. Savaşacak durumda olmadığımızı göre, yabancı kuvvetlerin bakımını üstümüze alarak hemen çatışmaya girişmeyi de düşünmüyorum. Bu yöntemin devlet için ne kadar yıkıcı olduğu, sadece para için savaşan bu insanlarla ne kadar az başarı elde edildiği zaten kanıtlanmış bulunmaktadır. Benim önerim bu değildir. Ben istiyorum ki bizi Türklerin saldırısına karşı koyacak olan kendi yurttaşlarımızın yardımına, kendi yurttaşlarımızın silahlarına ve cesaretlerine başvuralım. Onlar kendi özgürlükleri için savaştıkları zaman biz, bu başarıdan ötürü kendi güvenliğimizi önceden sağlamış olacağız. Bütün kararsızlıklar ve yenilgilere cesaretle karşı okuduklarını gördüğümüz zaman hiç olmazsa onların silahlarına daha çok güven duyacağız. Silaha sarılıp düşmana karşı koymaktan çok harekete uğramaktan korkan bu zayıf yaratılışlı ve aşağılık insanlara nasıl değer verelim ve onlara karşı nasıl bir duygu besleyelim? Ksenophon'un şu özdeyişi hayranlık uyandıracak niteliktedir. Bütün dikkatimizle ona hak ettiği değeri verelim: *Hazır silahlı ve ordusu olanların her zaman dostu, seyrek olarak ta düşmanı vardır.* Komşuları sabırsızlıkla onlarla bağlaşma yapmanın yollarını ararlar. Savaş sırasında onlar için çarpışır. Çünkü zafer, açık söylemek gerekirse, her zaman onlarındır. Dünyanın diğer bütün devletleri böyle bir devlete düşman olmaktan çekinirler. Durum bunun tersi olursa hiçbir işe girişemeyiz. Hareketsiz kalır, silaha sarılmaz ve sözün kısası zaferimizden endişe eder, ülke savunmasını şunun bunun sorumluluğuna bırakacak kadar hayattan koparsak komşularımızın bizi hor görmelerinden ve bağlaşıklarımızın bizden ayrılmalarından çekinmemiz gerekir. Bunların hepsi o zaman silahlarını bize karşı yöneltecektir. Farklı bir dine karşı yapılan savaşın bunları bir arada tutacağını hesaba katmamak gerekir. Çünkü maddi çıkarlar her zaman böyle bir gerekçenin üzerinde yer alır.

İşte silahların gücü budur. Kendi kurtuluşu için devletin silaha sarılmasından ve o kadar çok onurumuzu çiğnemiş olan düşmana karşı savaşa hazırlanmasından daha iyi bir yol yoktur. Bu düşman bize ne kadar korkunç görünürse görünsün, cesaretimizi arttırmalı, gerekli önlemleri almalı, yapacağımızı iyice düşünmeli ve onu yenilgiye uğratmak için askerlerimize gerekli eğitimi yaptırmalı ve aralarında sıklıkla düzeni sağlamalıyız. Böylece Tanrı'nın adı ve zaferi bizimle olacaktır. Biz böyle akıllıca davranmaya başlar başlamaz gözü kapalı olarak şunu düşünebiliriz ki Tanrı, tasarılarımızın gerçekleşmesi için bize yardımcı olacaktır.

Öncelikle içimizden 12.000 kişilik bir yaya askeri toplayarak işe başlayalım. Bunları donatalım. Aralarında sağlam bir birlik kuralım. Bu sayı

az olmakla birlikte komşularımız ve bağlaşıklarımız bizim böyle bir etkinlik içinde bulunduğumuzu görünce hemen bize yardım edeceklerdir. Hatâ kendilerinden bir şey beklemediğimiz birkaç yabancı devlet bile gerektiği zaman imdadımıza koşacaktır. Fakat bu umutlar yanıltıcı olsa bile sadece topladığımız kuvvetlerle sınırlarımızdaki müstahkem mevkiileri berki-teceğiz. Yazın, düşmanın kuşatmış olduğu kaleleri kurtarmaya koşacağız. Kışın, düşmanın üzerine baskın yapacağız. Vergileri toplayacağız. Böylece onlara tam anlamıyla şunu göstermiş olacağız ki kendilerinin bize kabul ettirdiği antlaşmalar ancak paraya bağlı bulunmaktadır. Sıra kendilerine gelince belki de bizim onlara lütufta bulunmamız için yalvaracaklardır. Bunun tersine içinde bulunduğumuz durumda eli kolu bağlı beklersek bundan korkmamız gerekecektir. Çünkü ilk tehditte boyun eğeceğiz. İki taraftan saldırılması halinde hiçbir yerde kendimizi savunamayacağız gibi düşmanla en hafif bir biçimde vuruşamayacak ve saldırısını geri püskürte-meyeceğiz.

Bu düşüncelerden başka dikkatimizi çekmeye degecek kadar ciddi ve ilgi çekici ne vardır? Bunu en hoşumuza gidecek bir şey olarak güzelce düşünmeli, en değerli zamanımızı buna ayırmalı ve ona devletimizin zafe-ri olarak bakmalıyız. Kuvvetlerimizin çoğalması bu başarımızın en büyük desteği olacaktır. Bırakınız çatıları, altın gibi parlayan sarayları başkaları kursun! Bırakınız, iyi bir zevkin hakim olduğu bahçeleri ekip biçmeyi öğretmek için gerekli özeni başkaları göstereyin! Bırakınız, en değerli mo-bilyalar, en büyük ressamların yaptıkları tablolar, en zengin sofra takımla-rı başkalarına ait olsun! Bize gelince: Onurlu bir barış yapmak için bütün çabamızı, bütün mutluluğumuzu ortaya koyalım ve böylece yüce bir zafer kazanalım. Bütün bu değerli şeyleri de bunları ivedilikle arayan meraklıla-rına satalım, Biz bu gibi şeylerle fazla övünmeyelim. Yabancılarla, bizi zi-yarete gelecek dostlarımıza göstereceğimiz bu gibi meraklı şeyler eksik ol-sun. Onlara yapacağımız en parlak gösteri; kuvvetiyle olduğu kadar keskin zekâsıyla da sivrilen, kesici-delici silahlarla olduğu kadar ateşli silahlarla da savaşmasını bilen, her çeşit oku atabilen, her türlü hareketi yapabilen, gözlerini üzerinden ve davranışlarından ayırmayan komutanının en ufak bir buyruğunu yerine getirmeye hazır, gözüpek ve savaşa can atan seçkin bir gençliğin gösterisi olmalıdır.

Türkler içinde Yeniçeriler bütün bu niteliklere sahip bulunmaktadır. Sultanın onlara umut bağlaması, imparatorluğunun en sağlam bir daya-

nağı gibi görmesi ve onları kendi çocukları olarak onurlandırmasının bir nedeni yok mudur? İşte sizin de böyle bir ordu kurmanız için konuşuyorum. Ortaya koyduğum bu tasarının Yüce Tanrı ve bütün Hıristiyanlık dünyası tarafından kabul gördüğüne hiçbirimiz şüphe etmemeliyiz. Tasarının hepimizin yararını gütmekten başka bir amacı da yoktur. Bunun için de kılıçlarımızı bilemeli, zamanın akışıyla geciken zaferlerimizi yeniden silahlarımızla kazanmalıyız.

Bitiriyorum! Fakat birkaç sözle gözlerinizin önüne serdiğim bu oldukça haklı gerekçelerin beni size bu söylevi vermek zorunda bıraktığını kabul ediniz.

Türklerin bitmez tükenmez tutkularını, sonsuz zenginlik kaynaklarını, oldukça savaş deneyimi olan sayısız kuvvetlerini anlatmaya çalıştım. Vurdumduymazlığımız, uyuşukluğumuz, içinde bulunduğumuz güvensiz ortam devletimizi uçurumun kenarına götürmektedir. Hıristiyanların kanını içmeye doymayan bir düşmanın boyunduruğu altına girmek korkusu iyice kökleşmiş, gerçek bir Tanrı inancının egemen olduğu vatanımızın tapınakları yıkılmak tehlikesiyle karşı karşıya kalmış, en kötü bir köleliğin utancı kendini duyurmaya başlamıştır. Benim gerçeklerimin haklılığı burada yatmaktadır. Bu denli büyük felaketleri önlemenin tek yolunu bize silahlar göstermektedir. Hem silaha sarılmalı, asker toplamalı, toplanan askerleri iyi bir talimden geçirmeli, hiçbir çıkar gözetmeyen ve savaş tekniğinde uzmanlaşmış kimseleri onları eğitmekle görevlendirilmeliyiz. Askerî görevlere öncelikle etkin, başarılı, kişisel yeteneği buna elverişli olanları getirmeliyiz. Bu amaca ulaşmak için astın üste bağımlılığını sağlamalı, kendi hesabımıza savaşacak yabancı askerlerin ücretlerini düzenli olarak ödemeliyiz. Böylece, sonuç olarak, adımıza yaraşır, onurumuzu kurtaracak her şeyi yapacak ve içinde bulunduğumuz tehlikeden sıyrılmak konusunda gereğini yerine getirmiş olacağız.

EK I

Busbecq, *Türk Mektupları* (Çev. H. C. Yalçın), 81-83

Biz huzurda iken büyük bir kalabalık vardı. Vilayet beylerbeylerinden birçoğu hediyelerle gelmişlerdi. Bütün hassa süvarisi, sipahiler, gurebalar, ulufeciler burada bulunuyordu. Birçok ta yeniçeri vardı. Bu koca mecliste

hiçbir adam yoktur ki, haiz olduğu mevkii ve rütbeyi kendi şahsî liyakat ve cesaretine borçlu bulunmasın. Hiç kimse sırf filanın neslinden gelmiş olmak dolayısıyla diğerlerinden mümtaz bir mevkie çıkmaz. Her adama uhdesindeki vazife ve memuriyete göre hürmet edilir. Bundan dolayı, burada merasimde tefevvuk kavgası yoktur. Herkesin ifa ettiği vazifeye göre tayin edilmiş bir mevkii vardır. Herkese bizzat sultan vazife ve memuriyetlerini tevcih eder. Bunu yaparken ne zenginliğe ehemmiyet verir, ne boş rica ve davalara. Bir namzedin haiz olabileceği nüfuz ve şöhreti hiç düşünmez. Yalnız liyakata bakar, seciye arar, firî kabiliyet ve istidadı düşünür. İşte bu suretle her adam istihkakına göre mükafat görüyor. Memuriyetlerin başında o vazifeleri görmeğe hâdim kimseler bulunuyor. Türkiye’de herkes kendi mevkii ve ikbalinin bânisidir. Sultanın hükmü altında en yüksek mevkilere çıkmış olanlar çok kere çobanlıktan yetişmişlerdir. Bunlar böyle küçük bir mevkiden doğmuş olmaktan utanmak şöyle dursun, bilâkis bunu bir iftihar neticesi telâkki ederler. Ecdatlarına ne kadar az borçlu bulunurlarsa kendilerini müftehir olmakta o kadar haklı görürler. Türkler insanlarda meziyetin irs tarikile intikal ettiğine, bir miras gibi elde edildiğine inanmazlar. Bunu kısmen Allahın bir ihsanı, kısmen de çalışmanın, zahmetin ve gayretin mükâfatı diye telâkki ederler. Nasıl güzel san’atlara, musikiye, yahut riyaziye veya hendeseye istidat irsi bir şey değilse, bir oğul nasıl mutlaka babasına benzemek lâzım gelmediğine, meziyetleri kendisine Cenabıhak tarafından bahşedildiğine kanidirler. İşte bu suretle, Türklerde şeref ve makam, idari mevkiler, liyakat ve maharetin mükâfatıdır. Namussuz, tembel ve atıl olanlar hiçbir zaman yükselmeler, ehemmiyetsiz ve hakir bir halde kalırlar. Türklerin neye teşebbüs ederlerse muvaffak olmalarının hâkim bir ırk haline gelmelerinin ve her gün hükûmetlerinin hudutlarının genişletmekteki hikmeti bundadır.

Bizim tatbik ettiğimiz hükümler ise bütün bütün başkadır. Bizde liyakat ve iktidara yer ayrılmamıştır. Bizde her şey doğuşa bağlıdır. Yüksek mevkilere çağrılacak adamların kimin neslinden geldiklerine bakılır. Bu mevzua dair ihtimal ki, başka bir yerde daha çok şeyler söyleyeceğim. Bu mütelaaları siz mahrem diye telâkki ediniz.

Şimdi benimle beraber geliniz ve sarıklı başlardan mürekkep bu azim kalabalığa gözlerinizi çeviriniz. Hepsi bembeyaz ipekliden hadsiz hesapsız manialara sarılmışlar. Türlü türlü, renk renk parlak esvaplar; her tarafta altın, gümüş, lâal, ipek ve saten pırıltısı. Hepsini mufassal surette tarif etmek çok uzun bir iş olacak. Manzaranın yeniliğini yalnız kelimelerle anlatmak imkân haricinde. Gözlerim şimdiye kadar bundan daha güzel bir

manzara görmemişti. Maamafih, bütün bu servet ve ihtişam içinde gene büyük bir sadelik ve iktisat göze çarpıyordu. Herkesin esvabı, mevkileri ne olursa olsun, aynı biçimde idi. Bordürler, lüzumsuz işlemler yok. Halbuki bizde bu âdettir; birçok paraya mal olur ve üç günde bozulur. Onların en güzel ipek yahut saten esvapları, mutat veçhile, işlemeli olsa bile yalnız bir "ducat" ya çıkıyor.

EK II

Busbecq, *Türk Mektupları* (Çev. H. C. Yalçın), 296 - 300.

İhtimalki bazı kimseler imparatorun cengâverane teşebbüslerde bulunmamasına ve harp meydanlarında zafer aramamasına esef edeceklerdir. Denilebilir ki Türkler Macaristan'ı baştanbaşa tahrip ve yağma ettikleri halde biz şöretimizin icap ettiği gibi imdada koşmadık. Şimdiye kadar çoktan Türklere karşı yürümeli ve kuvvetlerimizi hep bir araya getirerek şiddetli bir muharebe ile talihimizi denemeli idik. Bu mütalealar cesurane dir, fakat akılâne olmalarından şüpheliyim. Meseleyi biraz yakından muhakeme edelim. Fikrimce, kıralların ve imparatorların ehliyet ve liyakatini talihlerden ve elde ettikleri neticelerden ziyade plânlarla ölçmelidir. Plânlarını yaparken ihtimalleri, kuvvetlerini ve düşmanlarının mahiyet ve iktidarlarını hesaba katmak mecburiyetindedirler.

Bizce tamamen malûm, zafer prensiplerinden mahrum alelâde bir düşman topraklarımıza hücum etmiş olsa idi ve kuvvetlerimiz onunla müsavi olsa idi ve ona karşı göğüs germese idik ve ilerlemesine katî bir muharebede mâni olmasa idik bu korkaklığımıza hamlolunabilirdi.

Fakat düşmanın Cenabıhakkın gazabı neticesinde bize karşı gönderilmiş bir belâ ise (Meselâ eski zamanlarda Atılâ, büyük babalarımız zamanında Tamerlan, bizim günlerimizde de Osmanlı tufanları gibi) onlara karşı hiçbir şey bir set teşkil edemez, onların ilerlemesi karşısında her şey yıkılır. Böyle bir düşmana karşı küçük ve alelâcele toplanmış bir ordu ile acûlâne atılmak, korkarım ki, cesurluk değil, çılgnlık vasfına liyakat temin eder.

Süleyman, gerek kendisinin ve gerek ecdadının muvaffakiyetlerinin telkin ettiği dehşetle karşımıza dikiliyor. Macaristan ovalarını iki yüz bin süvari ile istila etti: Avusturya'yı tehdit ediyor.

Almanya'nın mütebaki kısımlarını tehdit ediyor. İran hududundan buraya kadar devam eden yerlerdeki bütün milletleri arkasından sürüklüyor. Birçok krallıkların menabiile teçhiz edilmiş bir ordunun başında bulunuyor. Nisf küremizin inkisam ettiği üç kıt'adan herbiri bizim imhamızı nihayete erdirmek hususuna iştirak ediyor. Bir yıldırım gibi çarpıyor, yıkıyor, yolunun üzerindeki her şeyi tahrip ediyor. Harp ve darbe alışkın ve gayet iyi talim görmüş bir ordunun başındadır. Ordu da onun idaresine alışmıştır. İsmi tâ uzaklara kadar dehşet salıyor. Hudutlarımız boyunda bir aslan kükrüyor, kâh oradan, kâh buradan geçmek istiyor. Bundan evvel, bundan çok daha az tehlikelerin tehdidine maruz kalan milletler kuvvetli düşmanlar karşısında memleketlerini terkederek başka yerlerde kendilerine bir yurt aramışlardır. Mübrem tehlikeler karşısında sakın kalmak ihtimali pek azdır. Fakat bizimki kadar müthiş bir düşmanın takarrübü üzerine memleket etrafımızda çatırdarken korkuya düşmemek bana çok büyük bir cesaret gibi görünüyor. Böyle olmakla beraber kahraman Ferdinand hiç sarsılmaz bir metanetle meydanda duruyor, mevkiinden hiç eksilmiyor, tuttuğu mevkidenden geri çekilmiyor. Eğer kuvvetleri kâfi olsa idi herşeyi talihli harbe havale edebilirdi ve bundan dolayı çılgınlık etmiş olmak muahezesine maruz kalmazdı. Fakat bu kahramanane hamleleri ihtiyat tadil ediyor. Bu kadar mühim bir teşebbüzte bir muvaffakiyetsizliğin kendi sadık tealarına, hayır, umumiyetle hıristiyanlığa ne büyük bir felâket teşkil edeceğini görüyor. Kendisinin cür'etkârlığı yüzünden halkın giriftar olabileceği musibet hiç te arzu edilecek bir şey değildir. Yirmi beş yahut otuz bin piyade ile bir miktar süvariden mürekkep bir kuvvetin, harplerde pişmiş bir piyade kuvvetile takviye edilmiş iki yüz bin süvariden tereküp eden bir ordu ile karşılaşması be kadar gayri müsavi bir muharebe olacağını imparator düşünür. Böyle bir muharebeden ne beklenebileceği mazinin misallerinde pek aşikâr surette görülüyor. Nicapolis ve Varna felâketleri, hıristiyanların ağarmış kemiklerle örtülü Mohacs ovası hezimetini hatırlardan çıkmamıştır⁵¹.

İmparator Ferdinand'ın plânı Fabius Maximus'un plânının aynıdır⁵². İmparator kendi kuvvetile Süleyman'ın kuvvetini iyice mukayese ettikten sonra iyi bir generalin en son yapmağa mecbur olacağı şey talih deneme-

⁵¹ Nicopolis (Niğbolu) Muharebesinde İmparator Sigismon, Sultan Birinci Beyazıt tarafından mağlup edilmiştir. Varna'da (1444) Macaristan kralı Ladislav İkinci Murat tarafından perişan edildi.

⁵² Anibal ile kat'i bir harbe girişmeden onu yıpratana Roma kumandanı.

ğe kalkmak ve bu kadar müthiş bir düşmanşa kat’î bir muharebeye tutuşmak olacağını takdir etti. Binaenaleyh, bütün gayretini başka türlü sarfetmeğe karar verdi. Yâni setler ve mânialar vücuda getirerek, her türlü istihkâmlar yaparak istilâ dalgasını kırmak ve geciktirmek gayesini takibe başladı.

Şimdi takriben kırk sene oluyor ki Süleyman Belgradı zapt ile kral Luis’yi öldürdü. Macaristan’ı itaatı altınaladı, yalnız o vilayeti eline geçirmekle kalmayarak daha şimale doğru araziye demülküne ilhak imidini beslemeğe başladı. Bu maksatla Viyana’yı muhasara etti. Sonra tekrar harbe girişecek Güns’ü ele geçirdi, Viyana’yı tekrar tehdide kalktı. Fakat bu defa yalnız uzaktan bir tehdit ile iktifa etti. Fakat o kuvvetli ordusuile, payansız menabiile ne yapabildi? Zaptetmiş olduğu Macaristan parçasında zorlukla yapışip kalıyor. Bir tek muharebede kudretli hükûmetleri mahvetmeğe alışkın olmasına rağmen, bu seferlerinin mükâfatı olarak yalnız iyi tahkim edilmemiş bazı hisarları, ehemmiyetsiz şeyleri ele geçirebildi; büyük Macaristan kütlesinden tedricen koparabilmiş olduğu parçaları da pek pahalya mal etti. Vakiâ bir aralık Viyana’ya göz dikebilmişti. Fakat bu ilk ve son vak’a oldu.

Süleyman’ın üç büyük arzusu olduğu söyleniyor: Evvelâ camiinin inşaatını bitirmek. Bunun pek muazzam ve muhteşem bir bina olduğu muhakkaktır. Saniyen, eski su kemerlerini tamir ederek İstanbul’un su ihtiyacını tatmin etmek; salisen, Viyana’yı zaptetmek. İki gayesi temin edilmiştir. Üçüncü arzusu akim kalmıştır. Ümit ederim ki, edebiyen de öyle kalacaktır.

